X o s r o v

Lakin üşütməyə düşdü bədənim,
Titrəyir, titrəyir əllərim mənim.
Mən çox igidlərə qılınc çəkmişəm.
Çoxunun yurdunda bostan əkmişəm,
Ancaq qorxmamışdım heç vaxt bu qədər,
Elə bil mənimki deyil bu əllər.
Nə qədər gözəldir... Gözələ qıymaq!
Qoy olsun, əlacım bundadır ancaq!

(*O, çılğınlıqla çıxmaq istəyir.*)

Ş a p u r

(*onu qarşılayaraq*)

Amandır, rəhm edin bizə, hökmdar!

X o s r o v

Çəkil... Pozulmazdır verdiyim qərar!

Ş a p u r

Bəs dostluq? Bəs mənim dostluğum hanı?
Yoxsa unutdunmu əhdi, peymanı?

X o s r o v

Nə var, nə deyirsən?

Ş a p u r

Dayanın bir az...
Məncə, son imtahan faydasız olmaz...

V ə z i r

Şahim, verdiyiniz qərar gözəldir,
Allahlar əyəni qılınc düzəldir.
Artıq dayanmayın, intiqam alın,
Fərhadın bağrına tufanlar salın!

X o s r o v

Doğrudur...

Ş a p u r

Dayanın, böyük hökmdar!
Məncə acizlikdir belə bir qərar.
Silahsız bir qıza qılınc qaldırmaq
Şahlıq şöhrətinə ləkədir ancaq!

X o s r o v

Şapur... başqa bir yol qalmamış daha.
Səni and verirəm böyük Allaha,
Mənə mane olma...

Ş a p u r

Yox, tədbirim var,
Bu son tədbiri də eşit, hökmdar,
Şapur siyasəti deyərlər buna,
Siyasət arxadır şah ordusuna!

X o s r o v

Yaxşı, tədbirini danış, hər nəsə.

Ş a p u r

Lakin bu tədbiri salmayın səsə;
Fərhadın yanına qaçıb yenidən
Qara bir xəbərlə getməliyəm mən.

X o s r o v

Nə xəbər?

Ş a p u r

Biz dostuq, inanır mana.
Deyərəm, bir matəm düşdü İrana,
Deyərəm, dağları nahaq çapma gəl,
Səndən ayırmışdır Şirini əcəl.
Deyərəm, ölmüşdür o gözəl pəri,
Artıq yumulmuşdur eşqin gözləri.
O zaman Fərhadın partlar ürəyi,
Sonra başa gələr şahın diləyi.

Xosrov fikrə gedir.

V ə z i r

Birdən partlamadı onun ürəyi,
Başa gələcəkmi şahın diləyi?

Ş a p u r

Partlayar... Şirindir onun nəfəsi,
Şirinsiz kəsilər ağzında səsi;
O, Şirin eşqilə oldu qəhrəman,
Onsuz yer üzündə yaşamaz bir an.

X o s r o v

Şapur, əziz dostum, doğru deyirsən.
Doğrudur, başımı itirmişəm mən.
Qurduğun bu tədbir gözəldir, bəli,
Get, sənə yar olsun taleyin əli.
Bu tədbir baş tutsa... baş tutsa.. inan,
İrana baş vəzir sən olacaqsan!

Şapur təzim edir, vəzir həsədlə həyəcan keçirir.

Ş a p u r

Var olsun daima tacü taxtınız,
Parlasın günəş tək sizin baxtınız!
Artıq yola düşdüm... dayanmaq olmaz.
Bir həftəlik yoldur, geciksəm bir az,
Mən çatana kimi qurtarar dağı,
Sönər bəxtimizin odu, ocağı.

V ə z i r

Eləsə... dayanma... Əs ruzgar kimi,
Özünü tez yetir tufanlar kimi!
Ancaq yaxşı çalış, hərif inansın,
Qoy bağrı od tutub, alışıb yansın!

Ş a p u r

Siz arxayın olun, Şapurdur gedən.

Gedir.

X o s r o v

Sənin qüdrətinə inanıram mən.
O mənə yaxındır doğma qardaşdan,
Dostluğa möhkəmdir binadan, başdan.

V ə z i r

Doğrudur... O sizə çox mehribandır,
Xidmət də göstərir xeyli zamandır.
Yenə gözünüzdən tökülür yuxu,
Yatın, rahat olun... ehtiyacdır bu.

Xosrov tacını və libasını çıxarıb bir yanda qoyur, sonra yatacaq yerinin pərdəsini qaldırır.

X o s r o v

Yaxşı, mən dincəlim.

V ə z i r

Dincəlin.

X o s r o v

Görək,
Sonuncu imtahan nə göstərəcək?..

Xosrov yataq otağına daxil olur.

V ə z i r

(*öz-özünə*)

Yat, böyük hökmdar, azacıq dincəl,
Lakin boğazından yapışmış əcəl.
Yat, şirin yuxu gör... Fərhad öləcək,
Şapur vəzir olub, iş düzələcək...
Yat, Zəm-zəm suyunda üzsün bədənin,
Öz oğlun olacaq qatilin sənin.

Ş i r u y ə

(*sol tərəfdən ehtiyatla daxil olur.*)

Yatdımı?

V ə z i r

Səbr elə, ehtiyat gərək...
Eşitdin neylədi o Şapur köpək?

Ş i r u y ə

Bəli, qulaq asdım, eşitdim bir-bir...

V ə z i r

Baş tutsa, vəzirlik əldən gedəcək,
Sən də ki Şirini uduzacaqsan.

Ş i r u y ə

Bir yoxla, yatdımı?

V ə z i r

(*pərdə arxasından*)

Böyük hökmdar...
Mən artıq gedirəm.

Cavab gəlmir.

Yatdı, Şiruyə!

Ş i r u y ə

Qəlbimdə şaxtalar, buzlar var kimi,
Qorxu didir məni canavar kimi...

V ə z i r

İgid qorxu bilməz... geri qayıtmaq
Sənin ölümünə yol açar ancaq!

Ş i r u y ə

Azacıq səbr elə, əllərim əsir,
Canımı bir qara üşütmə kəsir.

Vəzir

Özünə toxtaq ver, ürək ver bir az,
Cinayət vaxtında gecikmək olmaz!

Şiruyə özünü toplayaraq pərdəni qaldırır, lakin vahiməli bir halda geri çəkilir.

Şiruyə

Aman... sifətində nə dəhşətlər var!..
Onun başındakı ağarmış saçlar
Nə qədər mehriban görünür mana...

Vəzir

Mən sonuncu dəfə deyirəm sana.
Yoxsa haray salıb qışqıraram ha!..

Şiruyə

Dayan, and verirəm səni Allaha,
Qoy getsin qəlbimdən bu döyüntülər...

Vəzir

Tez ol, tez, bir azdan açılar səhər,
İşıq cinayəti örtüb basdırmaz,
Mən dünya görmüşəm, mənə qulaq as!

Şiruyə yenə daxil olur. Bir azdan Xosrovun ah səsi eşidilir. Şiruyə əlində qanlı xəncəri qayıdır. Onlar divara qısılıb qulaq asırlar.

Xosrov

Ah, namərd... kor tale... buydumu hökmün...

Sürünə-sürünə yataqdan bəri gəlir, oğlunu görüncə.

Ah, oğlum, öldürdü namərdlər məni,
Yaxın gəl, son dəfə bir öpüm səni!

Vəzir Şiruyəni arxadan təhrik edir, o yenə soxulub bir xəncər də vurur və dəhşətlə geri çəkilir.

X o s r o v

Aman... nankor balam... de, neylədin sən!
De, hansı namərddir səni öyrədən?
Halal eləyirəm sənə qanımı,
Tapşırıb gedirəm xanimanımı.
Son vəsiyyətimə qulaq as, ancaq,
O namərd sənə də xain çıxacaq.
Hər kimsə, aldanma, ona inanma,
Xəyanət oduna sənsə də yanma!

Ş i r u y ə

Aman... nə məna var onun səsində,
O məni düşündü son nəfəsində...

Vəziri yaxalayıb pərdənin dalından çəkir.

Gəl, onun üzünə, gözlərinə bax,
Sən məni tovlayıb azdırdın, alçaq!
Al, bu da sənindir!..

Vəzir yıxılır.

X o s r o v

Əlin var olsun!
Atan əvəzində günahkar olsun.

Xosrov ölür. Şiruyə onun üzünə heyrətlə baxır, xəncər əlindən düşür.

P ə r d ə

BEŞİNCİ PƏRDƏ

ONUNCU ŞƏKİL

Bisütun dağı. Dağ yarılmışdır. Sağ tərəfdə qayanın döşündən şəlalə axır. Səhərdir, günəş xeyli qalxmışdır. Fərhad dağın içindən çıxaraq, yüksək bir zirvədə dayanır, alın tərini silir, xoşbəxtlik andıran həyəcanlar keçirir. O, külüngə dayanıb, Günəşə baxır.

F ə r h a d

Gül, ey nazlı səhər... sevdalı səhər!
Dünyanın qəlbinə axsın incilər.
Yenə də qüvvət ver mənə bir zaman,
Ta ki, qalib çıxım bu imtahandan!
Gül, ey nazlı Günəş... ana təbiət!
Nə qədər böyükdür səndəki sənət!
Bu sənət eşqilə yaşayıram mən,
Dünyalar əyilib keçir qəlbimdən...
Gül, ey böyük varlıq, ey təmiz aləm!
Gözəl camalına yaraşmayır qəm.
Dünya binasını qurandan bəri,
Hüsnünə şöhrətdir insan əlləri!
Gül, ey nazlı Günəş, sevdalı səhər!
Başından əsməsin qarlı küləklər!
Gül, ey nazlı Günəş, parlasın cahan!
Yerlərdə qalmasın ölümlə hicran!

Düşüb şəlalədə əl-üzünü yuyur, bir loxma çörək yeyir. Uzaqdan səs gəlir.

A z ə r   b a b a

Fərhad... oğul! Fərhad... hardasan Fərhad?

Fərhad qulaq asır.

Cavab ver! Hardasan, hardasan, Fərhad?..

F ə r h a d

Atamın səsidir.

Fərhad cəld dağ başına qalxır, o yan, bu yana boylanır.

A z ə r b a b a

Fərhad!.. Oğul, Fərhad!

F ə r h a d

Burdayam, burdayam, ata can, gəl, gəl!
Yenə atam gəldi hamıdan əvvəl...
Yenə öz atamdır məni yad edən,
Kim bilir, nə keçir onun qəlbindən?

Azər baba qırx-əlli nəfər azərbaycanlı ilə gəlir.

F ə r h a d

Ah, atam!

A z ə r b a b a

Can bala!

(*Onlar görüşürlər.*)

Artıq qocaldım,
Günahım nədir ki, mən yalnız qaldım?

F ə r h a d

Gəl, ata, gəl əyləş, azacıq dincəl!

Əyləşirlər, Azər baba alın tərini silərək.

A z ə r   b a b a

Artıq dözməyirəm, evimizə gəl,
Övlad həsrətinə tablamaz ürək,
Gözümlə dünyada odlar görərək,
Səni böyütmüşəm, vəfasız çıxma,
Məni yalqız qoyub, evimi yıxma!

F ə r h a d

Ata, bu dünyada böyüyüm sənsən,
Bir sənin qarşında baş əymişəm mən.
Bil ki, alt-üst olub dönsə də cahan,
Sənin duaların çıxmaz yadımdan!
Səninlə fəxr edir varlığım bütün,
Səni yad etməsəm, anmasam bir gün
Göyün ildırımı başımda sönsün;
Ahım dağlardakı dumana dönsün!

A z ə r   b a b a

(*onun boynuna sarılaraq*)

Sənin pis gününü görməsin gözüm,
Sənsən ağzımdakı ən şirin sözüm.
Dillər dastanısan, qəhrəman oğlum!
Parlasın taleyin hər zaman, oğlum!
Lakin uzaqlaşdın ana yurdundan,
Vətəndən ayrılsa, qocalar insan.
Tez qayıt, sevindir bizim elləri,
Sənsiz pərişandır Muğan çölləri.

F ə r h a d

Nə qədər qürbətdə yaşasam da mən,
Könlüm ayrılarmı ana vətəndən?
Yaxşı yadımdadır o sıx meşələr,
Boynu bükük duran tər bənövşələr,
O axşam... o səhər... o çoban... o səs,
İnsan öz canını tərk edə bilməz!

A z ə r b a b a

Şirindən nə xəbər, nədir son sözü?

F ə r h a d

Nolacaq... yoldadır onun da gözü,
Bu son imtahanı mən verə bilsəm,
Şirinin qəlbində toy qurar aləm.

A z ə r b a b a

O sevirmi səni?

F ə r h a d

Sevir, ata can!..
Nə qədər təmizdir ondakı vicdan,
Aldanıb uymadı şöhrətə, ada,
Yaxşı bir ad qoydu o da dünyada.
Xosrovun tacına əyilmədi qız,
Eşqin qarşısında əyildi, yalnız...

A z ə r b a b a

Ulu Hürmüz...onu salma nəzərdən,
Ayrılmasın taleyimiz səhərdən!
Mən bilirdim, səninkidir o nigar,
Yaşamağa məhəbbətin haqqı var.

F ə r h a d

Təslim ol... təslim ol... Bisütun dağı!
Parlasın eşqimin böyük çırağı!
Təslim ol! Yoldadır canan gözləri,
Qurbanı olduğum o gözəl pəri.
Dünyaya səs salsın bu son imtahan,
Haqqın qüdrətini hiss etsin cahan!

Fərhad dağ arasına girir, külüng səsləri eşidilir, o, qaya parçalarını yuxarı atır. Camaat qorxub ətrafa çəkilir.

A z ə r   b a b a

Ulu Hürmüz... özün qüvvət ver ona!
Gözəl eşqin bu qəhrəman oğluna!
Ulu Hürmüz, özün saxla onu sən
Zamanın dolaşıq hiylələrindən!

Dağ xırıltı ilə parçalanır. Hamıda sevinc və şadlıq həyəcanı görünür.

O z a n

Qurtardı... qurtardı son imtahan da ...
Nə böyük bir qüdrət varmış insanda...

Fərhad dağ başına qalxır, gülümsəyərək, camaata baxır, hamı onu alqışlayır.

T o p a l

Sağ ol! Üzümüzü qaraltmadın sən,
Var ol, min şərbət iç, eşqin əlindən!

O z a n

Sənin göstərdiyin bu böyük hünər
Dastan olacaqdır uzun əsrlər.

T o p a l

Gör nələr yaratdı bir eşqin səsi,
Səninlə fəxr etsin Odlar ölkəsi!

A z ə r   b a b a

(*Fərhadın yanına dırmanır*)

Can bala, doğrudan aləm yaratdın,
Sən öz hünərinlə murada çatdın.

Hələ göylərdəki Günəşə bir bax,
Sənin qüdrətindən ilham alaraq
O da qanadlanır, o da yüksəlir,
Sənə buludlar da salama gəlir.

Fərhadın alnından öpür. Fərhad isə onun əlindən öpür.

T o p a l

O səndən almışdır zövqü, ilhamı,
Sənin kamalına borcludur hamı.
Sən öz qucağında bəslədin onu.
Oğul, Fərhad, deyə səslədin onu.
Var ol, Azər baba, el bilir bunu,
Biz sənə borcluyuq ömür uzunu.

A z ə r   b a b a

İgidlər oynasın, çalsın ozanlar,
Min dastan bağlasın tarix yazanlar.
Dağları tərpətsin bu şadlıq səsi,
Var olsun anamız Odlar ölkəsi!..

Şənlik məclisi düzəlir.

O z a n

Xoşbəxt ol, əzizim, fəxrimiz sənsən,
Sənin şöhrətinlə sevinir vətən.
Mən də bu nemətdən az-çox yemişəm,
Eşit, şərəfinə dastan demişəm.

F ə r h a d

Buyur, Ozan baba!.. Minnətdaram mən,
El sözü səndədir, el aşiqisən.

A z ə r b a b a

İndi meydan açın bizim Ozana.
Əlilə saz tutub şeir yazana.

Xalq ətrafa çəkilir, Ozana meydan verilir.

O z a n

(*dövrə vurub oxuyur*)

Qoy ellər bağçası laləzar olsun,
Hər keçən günümüz bir bahar olsun!
Hər evin dünyada bir ustadı var,
Bizim də Fərhadın əli var olsun!..

F ə r h a d

Nə qədər doğmadır bu nəğmə, bu saz!
Hər könül nəğməsi sevdasız olmaz.

O, külüngü götürərək, böyük bir həyəcanla dağın üstünə qalxır.
Uzaqdan səs gəlir.

Ş a p u r

Fərhad, qardaş, Fərhad!..

F ə r h a d

Tanışdır bu səs...
Yox... ola bilməz!

Ş a p u r

Fərhad... köməyə gəl!

F ə r h a d

Şapurdur, aman!..
Fəlakət sezilir qışqırığından...

Ş a p u r

Fərhad... mən ölürəm... köməyə gəl bir!
Gəl, dostum... qardaşım!..

F ə r h a d

Yuxu deyildir...
Haydı, gəlin, igidlər!

Fərhad bir dəstə igidlə gedir.

A z ə r b a b a

Barı, qara bir xəbər
Gəlməyəydi bu anda,
İş qurtaran zamanda.

Hamı heyrətlə baxır. Fərhadla bir neçə igid Şapuru qolları üstündə gətirib, yavaşca yerə qoyurlar.

F ə r h a d

Özündən getmişdir... su gətirin, su!

Fərhad yaylığını çıxarıb, Şapurun alın tərini silir.

Ay aman, bu nədir, necə sirdir bu?

Su gətirilir, Fərhad onun üzünə su çiləyir.

Şapur, gözəl dostum... qardaşım, bir dur!

Səs gəlmir.

Ah onun üzündən matəm oxunur.
Bəlkə də, partlamış ürəyi birdən?..

(*Fərhad onun nəbzini tutur.*)

Yox, yox... ölməmişdir, yanılıram mən,
Şapur... danış, Şapur... nə faciədir?
Söylə bir, qardaşım, bu səhnə nədir?

Səs gəlmir, bir azdan

Ş a p u r

Fərhad... bir az su ver!

F ə r h a d

İç, iç, qardaşım!

Ş a p u r

Gövdəmin üstündə durmayır başım...

F ə r h a d

Şapur, özünə gəl, bir söylə, nə var?
Nədir qəlbindəki bu iztirablar?

Ş a p u r

Fəlakət... fəlakət!

F ə r h a d

Amandır, dillən...
Şirindən bir xəbər.

Ş a p u r

Ah, nə deyim mən!
Nə deyim zamanın bəd rəftarına,
Taleyin sərt əsən pis ruzgarına!..

F ə r h a d

Şapur, sözlərində məna var sənin,
Gizlətmə, qardaşım!

Ş a p u r

Kor olsun fələk!..
Gözümüz dünyada nələr görəcək!
Dilim də gəlməyir, lal olaydım kaş,
Kaş ki, asılaydı ağzımdan bir daş...

A z ə r b a b a

Özünə toxtaq ver... danış hər nə var,
Onsuz da hökmünü verir ruzigar.

Ş a p u r

İran başdan-başa geyindi qara,
Bir zülmət pəncəsi çökdü dağlara.
Söndü gülər üzlü o günəş, söndü...
Ah... o gözəl varlıq torpağa döndü...

F ə r h a d

Aman!.. Bağrım başı od tutdu, aman!
Tökülür, başıma uçur asiman!...

A z ə r b a b a

Söylə, Şirinmidir qaralıb sönən?
Onunmu qəlbidir torpağa dönən?

Ş a p u r

Of, insafsız fələk, insafsız əcəl,
Kaş ki, mən öləydim Şirindən əvvəl!
Öldü həsrətinlə, öldü o pəri,
Nə qədər axtardı səni gözləri.
Of... Niyə mən sağam...

Fərhad külüngə dayanaraq, başını aşağı salır, ildırım vurmuş kimi taqətsiz.

A z ə r   b a b a

Ey ulu göylər!..
Nə qədər ağırdır bu qara xəbər,
Siz, ey göy üzündə uçan mələklər,
Ey sirlər yuvası, sonsuz fələklər,
Xeyir-dua verin Şirinə siz də,
Ruhunu gəzdirin əllərinizdə.

F ə r h a d

(*ayılaraq*)

Yalandır, yalandır, bu ola bilməz!
Mələklər ölsə də, o ölə bilməz.
Ölməz məhəbbətin səsi cahanda,
Ona təslim oldu son imtahan da,
Xeyr... inanmayır idrakım buna,
Sevda pərisinin məhv olduğuna.

(*Şapuru yaxalayaraq.*)

And iç sədaqətə... and iç göylərə!

(*Birdən çəkilir.*)

Başıma fırlandı bütün dağ, dərə,
Gör nələr göstərdi bəxtin cilvəsi,
Elə bil, dayandı qəlbimin səsi,
Of... bəlkə röyadır bu qara xəbər,
Bəlkə də, xoşbəxtdir sevib ölənlər...

Ş a p u r

(*ağlaya-ağlaya*)

Nə mərhəmət vardı onun səsində,
Gör bir nələr dedi son nəfəsində:
Dedi ki, Fərhada get salam apar,
De ki, ayrı saldı bizi ruzigar.
Ah, dilim qurusun...

F ə r h a d

Dayan, ey külək!..
Ağlama, ey tufan, çaxma, ey şimşək!
Alışdı mum kimi, söndü varlığım,
Söndü hər əməlim, bəxtiyarlığım.
Ey Günəş... üzündən o pərdəni at!
Matəmə dönməsin qurduğun büsat!
Of... beynim... ürəyim! çəkil, ey bulut,
Ah, nələr danışır bu sonsuz sükut...
Əlvida, əlvida, böyük təbiət!
Əlvida, qəlbimdə ölən məhəbbət!..

O, külüngünü öz başına vurub yıxılır.

A z ə r b a b a

Ah, oğul!.. Belimi sındıran oğul!..

Hamı Fərhadın cənazəsi qarşısında diz çökür. Arxadan at ayaqlarının səsi gəlir, Şirinlə Fitnə atdan düşərək gəlirlər. Şapur onları görən kimi qaçmaq istəyir. Fitnə oxlu kamanını ona tərəf tutaraq.

F i t n ə

Dayan! Xain!.. Qurtarmazsan oxumdan.

A z ə r b a b a

Gör nələr törədir aləmdə insan?..
Xəyanət durduqca yenə dünyada
Bütün yer üzünü verəcək bada.

Xəyanət izləyir bizi kölgə tək.
Bəzən mələk kimi görünməyərək
Bizim qəlbimizdə o yuva salır,
Ölkələr dağılıb xaraba qalır.
Öldür, ulu Hürmüz, sən bu afəti,
Götür yer üzündən hər xəyanəti!

Şirin

Bir oyan, qədrini bilmədiyim dost!
Üzünə bir dəfə gülmədiyim dost!
Bizi ayrı saldı vəfasız zaman,
Qoy öpüm son dəfə dodaqlarından.
Nə qədər təmizdir, şirindir busən;
Nə olar bir kərə "Şirinim" desən.
Fərhad! Yalvarıram bir ayağa dur,
Göylərin üzündə matəm oxunur...
Bir oyan, intiqam alaq cahandan,
İkimiz bir çıxaq son imtahandan.
Ah,o danışmayır, o dinməyir, ah!..
De, nəydi günahım, de, nəydi, Allah!
Göylər qucağında gəzdirsin onu,
Müqəddəs bir eşqin sadiq oğlunu!

(*Xəncərlə özünü öldürür.*)

Azər baba

Can, oğlum... can, qızım, qulaq asın bir!
İndi söz mənimdir... söz tarixindir!
Bada verdinizsə eşqin kamını –
Bu qoca vaxtımda nə qədər sağam,
Həyat düşmənindən mən alacağam
Ölən məhəbbətin intiqamını...

Fərhadla Şirinin cənazəsini götürüb aparırlar.

Pərdə

SON

İNSAN

9 şəkildə mənzum dram

İŞTİRAK EDƏNLƏR

Böyük Şahbaz	– 30 yaşlı gənc filosof
Kiçik Şahbaz	– onun oğlu
Səhər	– Böyük Şahbazın arvadı, bəstəkar
Cəlal	– şair
İslam	– zabit
Eldar	– kəndli
Valentin	– memar
Güloğlan	– azsavadlı bir şəhər gənci
Mariya	– Valentinin anası
Nataşa	– Valentinin arvadı
Tatyana	– Valentinin qızı
Dildar	– hərbi doktor
Qoca hindli	
Fon Hols	– feldmarşal
Amaliya	– Fon Holsun arvadı
Albert	– marşal, alman faşist propaqandası ministri
General Hans	

Zabitlər, əsgərlər, müxtəlif millətlərin nümayəndələri, qızlar, oğlanlar.

BİRİNCİ ŞƏKİL

Əhvalat 30 il sonra* vaqe olur. Qara dəniz sahilində gözəl bir şəhər salınmışdır ki, adına “Qardaşlıq şəhəri” deyilir. Ön tərəfdə uca sərvlər, çiçəklik və güllük içində bir gəzinti və istirahət parkı. Orada “Qardaş məzarı” deyilən abidəlik nəzəri cəlb edir. Ortadakı bir heykəl bir filosof və qəhrəman surətini ifadə edir. Zaman və məkan böyük bir səadət andırır. Səhər yavaş-yavaş açılır. Dənizin lərzəsi eşidilir. Təbiət o qədər şairanə və müqəddəsdir ki, insan heyran qalır. Daş, torpaq, ağaclar, quşların səsi, səyyar buludlar romantika ilə qanadlanmışdır.

---

* Böyük vətən müharibəsindən sonra nəzərdə tutulur (*Red.*).

(Mən bu remarkanı təsadüfi yazmayıram. Səhnəmizin təbiət səhnələri dil açıb danışmalıdır. Bu səhnələrdə təbiətin məna ahəngi, onun qüdsiyyəti, xeyirxah və nəcib varlığı ifadə olunmalıdır. Təbiət insan kamalının, insan əməllərinin təcəssümü olmalı, bəzən qaşlarını loğman kimi çatıb düşüncəli, bəzən də iztirablar, həyəcanlar içində çırpınan bir ürək kimi təlatümlər, fırtınalar keçirməlidir. Səhnəmizin bu təbiət gözəlliyinin fəlsəfəsi uğrunda Nüsrət* öz yaradıcılığını başa çatdırmalıdır, çünki onun təbiət zövqləri başqa rəssamlarımıza görə daha gözəldir).

Səhər gəzintisinə çıxanlar təsvir olunan abidəni seyr edir, bəziləri onun yazılarını oxuyur, müxtəlif qocalar, gənclər, müxtəlif qiyafətli millətlər görünür; hindlilər, çinlilər, ərəblər də vardır.

Get-gedə çoxalan izdiham abidənin qarşısına toplaşır.

Gənclərin və qızların şərqi səsi eşidilir.

Qara dəniz! Qara dəniz!
Nə gümrahdır dalğaların!
Bizim xoşbəxt vətənimiz
Timsalıdır ilk baharın.
Ana vətən! Ana vətən!
Günəş doğur gülüşündən!

Azad torpaq, azad vətən!
Nə müqəddəs adın vardır!
Qanlı döyüş günlərindən
Bu səadət yadigardır.
Ana vətən! Ana vətən!
Günəş doğur gülüşündən!

Gəzin, quşlar, çəmənzarı,
Salam deyin dağa-daşa;
Qoy dünyanın ilk baharı
Al geyinsin başdan-başa.
Ana vətən! Ana vətən!
Günəş doğur gülüşündən!

Şərqini dinləyənlər böyük bir həzz alır, üzlərdə təbəssüm və iftixar hissləri oynayır.

---

* Respublikanın xalq artisti, rəssam Nüsrət Fətullayev nəzərdə tutulur (*Red.*).

Valentin

(*Hamı nəzərini ona dikmişdir.*)

Sizin gördüyünüz bu gözəl şəhər
"Qardaşlıq şəhəri" adlandırılmış,
Bu əlvan çiçəkli gözəl sahillər
Min bahar görmüşdür, min boranlı qış...

Yaxşı yadımdadır, 30 il qabaq
Burda bir bataqlıq çıxırdı dizə,
Gecənin birində silahlanaraq
Alman ordusuyla gəldik üz-üzə.

Yaman zülmət idi... Lakin ürəklər
Yanıb məşəl kimi, işıq salırdı.
Baş-başa gəldikcə qanlı süngülər
Hər addım başında meyit qalırdı.

Bir matəm örtüsü geyirdi, bəzən
Göyün üzündəki o qara pərdə...
Qulaq tutulurdu topun səsindən,
Hücuma keçmişdi təyyarələr də.

(*O, bir az öskürür. Tatyana ona su verir.*)

İndi o zamandan 30 il keçir,
Qayıtmaz bir daha o yaman illər.
Dünyadan cürbəcür nəsillər köçür.
Dəyişir daima aylar, fəsillər...

İndi siz dünyanın hər tərəfindən
Bizim bu şəhərə xoş gəlmişsiniz,
Qovuşsun yer üzü, bir olsun vətən,
Bu amal uğrunda qan tökmüşük biz.

(*Abidəni göstərərək*)

Mənim yaratdığım bu abidəsə
O qanlı günlərdən bir yadigardır;
Yüz dildə, min dildə dastan deyilsə,
Bu qardaş qəbrinin tarixi vardır!

Q o c a   h i n d l i

Əfv edin, əfv edin, bu şanlı məzar
Qoynunda nə qədər millət adı var?

V a l e n t i n

Çoxdur... rus... Ukrayna... özbək və tatar
Erməni, belorus...azərbaycanlı...
Gürcülər... türkmənlər... kürdlər, kazaklar –
Hamsının məsləki, məqsədi şanlı ,
Hamsı bir məhəbbət yolçularıydı,
Hamsının öz eşqi, qəlbi varıydı...

T a t y a n a

Atacan, burdakı bütün şəhidlər
Sizlə tanış idi?

V a l e n t i n

Filosof, adı da...

Q o c a   h i n d l i

Çox qəribədir!
Bəlkə bilirsiniz... ünvanı nədir?

V a l e n t i n

Necə ki bilirəm?.. Filosof Şahbaz,
Onunla bir yerdə iki qış, üç yaz

Yoldaş olmuşuq ki... doğrudan, əfsus,
O gənc filosofda dahiyə məxsus
Bir kamal, bir idrak şəfəqi vardı,
Lakin səhər kimi təzə parlardı.

Q o c a h i n d l i

Eşq olsun bu şəhid qəhrəmanlara!
Mən alqış deyirəm bu gün onlara!

Sol tərəfdən qoca Cəlal, Səhər və gənc Şahbaz gəlirlər.

C ə l a l

Gəl, gəl, Səhər bacı, gəl, doyunca bax,
O yerdir... özüdür... o qanlı torpaq...

V a l e n t i n

Yol verin, deyəsən, qonaqlar gəlir.

C ə l a l

Sabahınız xeyir!

V a l e n t i n

Xoş gəlmişsiniz!
Yaxşı, hardan belə?

C ə l a l

Azərbaycandan.

V a l e n t i n

Səsi tanış gəlir...

Cəlal ona diqqətlə baxır. Pauza

C ə l a l

Valentin! Valentin!..

V a l e n t i n

Ah, dostum, Cəlal!..
Yenə birləşdirdi bizi istiqbal!

Qocalar qucaqlaşıb öpüşür.

C ə l a l

Valentin, nə qədər qocalsan da sən,
Gizlənə bilməzsən şair gözündən...

V a l e n t i n

Çox gözəl qalmışdır hələ hafizən,
Əşi, lap qocalıb əldən düşmüsən.

C ə l a l

Cənub müqəssirdir... Bir də, şairlər
Nə axşam dincəlir, nə də ki səhər.
Odur ki, çox vaxtsız qocalır onlar.

V a l e n t i n

Yaxşı, yaşımız ki elə bir olar...
Qaydadır... qaydadır... şair tayfası
Özündən deməsə dayana bilməz.

(*Gülürlər.*)

Yaxşı, bunlar kimdir?

C ə l a l

Bəli? Bu, Səhər!
Şahbaz, yadındadır? Onun yoldaşı.

V a l e n t i n

Aha... tanış olaq... Nə qədər şadam!
Bu saat, bir azca lap sizdən qabaq,
Filosof dostumu xatırlayaraq
Burda danışırdım...

S ə h ə r

Çox gözəl... şadam...
Bəli... Çox çətindir unutmaq onu,
Yəqin bilirsiniz kim olduğunu.
30 il Şahbazsız sürdüyüm ömür,
Gözümə mənasız röya görünür...
Bu gün də ağırdır hicran cəfası...

V a l e n t i n

Bilirəm... qoca Şərq... qadın vəfası...
Lakin o ölməmiş, hələ də sağdır,
Düşünən beyinlər yaşayacaqdır!

S ə h ə r

Bəli, yaşayacaq... o heç vaxt sönməz...
Müqəddəs əməllər torpağa dönməz.
Bu da ki oğludur... adı da Şahbaz.
Siz də tanış olun!

Əl verirlər.

V a l e n t i n

Oxşayır bir az.
Onun da gözləri belə qaraydı.
Tatyana! Tatyana!

Tatyana yüyürüb gəlir.

Bu şeytancıq da
Mənim öz qızımdır... tanış olun siz,
Ancaq... ayrılmasın qoy əlləriniz...

Tanış olurlar.

V a l e n t i n

Cəlal, sən də bir aç söz xəzinəni.

C ə l a l

Bəs necə, qocalmış zənn etdin məni?..

(*O, çeşməyini gözünə taxaraq, cibindən bir kitabça çıxarıb, abidəyə hörmətlə baxır, şeir oxuyur.*)

Otuz il, otuz il yaşadıq sənsiz!
Bu dost həsrətilə çox odlandım tək.
Bəzən qayıq kimi üzüb yelkənsiz
Daşdan-daşa dəydi sinəmdə ürək.
Otuz il, otuz il sən bizdən uzaq
Bəlkə ziynət oldun bu məzarlığa.
Lakin əməllərin alovlanaraq
Günəş tək boy atdı bütün varlığa.
Budur bax: nə zülmət, nə aclıq, nə qan,
Nə də göz yaşı var bizim vətəndə.
Nur yağır insanın baxışlarından,
Bu azad günləri görürsən sən də...
Müqəddəs bir əməl payimal olmaz
Məzarı gül açmış bir laləzarda.
Dünya cənnət olsa, dərd unudulmaz,
Of... səndən ayrıldıq bir ilk baharda ...

Hamı əl çalır, ortalığı bir həyəcan qaplayır.

V a l e n t i n

Yalnız şerin dili belə danışar,
Onun hikmətində Allah gücü var!

Səhər ara-sıra gözlərini yaylıqla silir... Valentin Cəlalın əllərini bərk-bərk sıxaraq.

V a l e n t i n

Yenə haman qanad... Haman təravət...
Yox, dostum, ürəyin qocalmamışdır!

C ə l a l

Belədir... yerlərdən doğan bir sənət
Göylərə xəyalsız ucalmamışdır!

T a t y a n a

Şeir bir nəğmədir, gözəllik çəmən.

C ə l a l

Yaxşı, Səhər bacı! Sənin hədiyyən?

S ə h ə r

(*Şahbaza*)

Aç, oğul, aç mənim çamadanımı,
Ordakı notanı gətir, bala can!

Şahbaz notanı gətirir. Səhər onu simli orkestrə təqdim edərək:

Çalın, balalarım! Hicran nəğməsi!
Pərişan olsa da qəlbimin səsi,
Hicran günlərindən bir yadigardır,
Bunda unudulmaz bir nalə vardır!

Musiqi dəstəsi notayla tanış olur, alətlər müxtəlif səslər çıxarıb köklənilir.
Şahbaz və Tatyana bir tərəfdə söhbət edirlər.

Ş a h b a z

(*zarafatla*)

Tatyana Larina!

T a t y a n a

(*təbəssümlə*)

Yox, Sergeyevna!

Ş a h b a z

Lakin... baxışınız bənzəyir ona
Puşkin qələminin qız yavrusuna...

T a t y a n a

Bəlkə də...

Ş a h b a z

Bəlkə yox... doğrudan da siz
O ilahi qıza bənzəyirsiniz!

T a t y a n a

Bu, komplimentdir...

Ş a h b a z

Yox... Həqiqətdir!
Yaxşı... Qafqaza heç getməmişsiniz?

T a t y a n a

Çox təəssüf ki, yox...

Ş a h b a z

Buyurun, gedək!
Qonağımız olun, gedib seyr edək.
Hamınız gedək!
Bu saat Qafqazda hər gül, hər çiçək
Dil açıb danışır... Buyurun, dostlar!
Göy gölə gedərik, pis olmaz bahar.

Hicran nəğməsi ifa olunur. Hamının diqqəti cəlb olunur.

C ə l a l

Yadında varmıdır?

V a l e n t i n

Lap yaxşı... bəli!
Şahbaz çox sevərdi bu xoş nəğməni...

C ə l a l

Bu gün də, bu gün də yandırır məni
Otuz il qabaqkı o xatirələr.
O kədərli axşam... o qəmli səhər...
Valentin, nə qədər dəyişmiş insan!

V a l e n t i n

Gəmimiz yol açdı qan dəryasından...

T a t y a n a

Şahbaz, dinləyirsən?.. Ötdükcə simlər,
Elə bil yas tutur, ağlayır səhər!..

Səhər

Ağlayan o deyil... mənəm... qızım, mən,
Bu bir xatirədir keçən günlərdən...
Qoy bütün kainat eşitsin bunu,
Bir qəlbin min oxla vurulduğunu.
Qoy “Hicran nəğməsi” gəzsin dünyanı,
Nəsillər dinləsin bu simfoniyanı...
O bir dastan kimi varaqlanaraq
Yüz illik bir ömrü yenidən açsın.
Hər qəmli ürəkdə yansın bir çıraq,
Hər ümid günəşi bir şəfəq saçsın!..

Musiqi get-gedə həyəcanlanır, bütün diqqətlər, sifətlər böyük bir məftunluq içində; yavaş-yavaş pərdə.

Pərdə

İKİNCİ ŞƏKİL

Böyük Şahbazın otağı. Sol tərəfdə piano. Çoxlu kitablar görünür. Əhvalat 1-ci ildə olur.

Şahbaz

Nə deyir, nə deyir ağlın qüdrəti?
Qalib gələcəkmi cahanda kamal?
Sən ey mənaların saf ülviyyəti!
Nədir düşüncəmi yaxan bu sual?
Qalib gələcəkmi cahanda kamal?

Toplar, təyyarələr gəlmiş baş-başa,
Al qana qərq olmuş bütün kainat.
Bu ki həqiqətdir... deyil tamaşa
Bəlkə də məhv olur müqəddəs həyat?
Atını dördnala sürdükcə zaval,
Qalib gələcəkmi cahanda kamal?

Dağılın başımdan qara şübhələr,
İdraka sığmayır bu düşüncələr!
Sən ey başladığım dumanlı əsər,
Söylə, nələr deyir bizə istiqbal?
Qalib gələcəkmi cahanda kamal?

Səhər o biri otaqdan Şahbaz üçün çay gətirir. O qayət məhzun və dalğındır. Şahbaz ona diqqət yetirir, sonra asta, lakin riqqətli bir səslə.

Ş a h b a z

De, niyə dalğınsan, dilbər Səhərim?

Səhər divan üstə əyləşərək, başını əlləri arasına alır, fikrə gedir, sükut...

Ş a h b a z

(ətrafa)

Bir ona bağlıdır, ah, əməllərim,
Bir odur cahanda məni dərk edən,
Bir onun eşqilə bəxtiyaram mən.
Elə ki, aləmdən əlim üzülür,
Salama gəldikcə eşqin baharı,
Qəlbimə təzədən yüz səhər gülür,
Xəyalım fəth edir asimanları...
Başımdan dağılır qəm də, möhnət də,
Könlümdə rəqs edir bütün xilqət də!...

Şahbaz Səhərin yanına gəlir, onun uzun qara hörüyünü oxşayaraq mehriban bir səslə:

Ş a h b a z

Səhər! Səni dalğın görəndə bir an
Üstümə tökülür bütün asiman...
De görək nə vardır, nə olmuş ki, sən
Belə birtəhərsən... çox fikirlisən?..

S ə h ə r

Bir elə şey yoxdur...

Ş a h b a z

Yenə, de görək.
Daima şadlıqla gülən bir mələk
Neçin bulud kimi birdən qaralmış?
Nədir üzündəki bu boranlı qış?

S ə h ə r

Heç, Şahbaz, çox böyük müharibədir...

Ş a h b a z

Bunu söyləməkdən məqsədin nədir?

S ə h ə r

Sənsən... düşündüyüm sənsən, əzizim!
Başqa nə dərdimiz olacaq bizim?
Onu deyirəm ki, sən də çağrılsan,
Günümüz nə olar?

Ş a h b a z

Belədir insan...
O öz taleyini düşünür öncə.

S ə h ə r

Nolsun... bu, cinayət deyildir, məncə.
Şəxsi taleyini duymayan bir kəs
Başqa bir tale də yarada bilməz.
Bir gücdə olsa da bütün insanlar,
Hər kəsin öz eşqi, öz arzusu var...

Ş a h b a z

Dünya da qurulur bu arzulardan...
Ümman da yaranır bir çox sulardan...
Odur ki, daima zaman və məkan
Sıxır məngənə tək ürəyimizi,
Yoxdur təbiətdə sonsuz azadlıq
Ruzgar neçə səmtə aparır bizi.
Nə mütləq qüssə var, nə mütləq şadlıq.
Sən nə fikirdəsən, belədir, Səhər?

S ə h ə r

Həqiqət olsa da bu fəlsəfələr,
Qəlbimdə elə bir döyüntü var ki,
Sinəmin qəfəsi o qədər dar ki,
Qüssə xəncər kimi bağrımı dəlir,
Gözümə tilsimli bir zülmət gəlir!

Ş a h b a z

O zülmət üstünə coşub gələndə,
Bir məşəl tutaram qəlbimi mən də...

S ə h ə r

O vaxt... sən olmasan?

Ş a h b a z

(*pianonu göstərərək*)

Odur... o sənət...
Ağlamaz sənətlə gülən məhəbbət
Şirmayı dillərə öz meylini sal,
Göylərə uçursun qoy səni xəyal!
Onun əl çatmayan bir dünyası var,
Dərdin dərmanını xəyalda axtar...

S ə h ə r

Lap idealistsən...

Ş a h b a z

Xoşdur ideal!
Onsuz nə hal vardır, nə də istiqbal.

S ə h ə r

Nə qədər sevsək də idealları,
Məncə, həyatdır ömrün baharı...
Bəzən bağçadakı bir cocuq səsi,
Ya bir bəstəkarın ürək nəğməsi
Ya mənalı bir söz, məsum bir baxış,
Qışdakı qar tarı, yazdakı yağış,
Yaşıl yamacdakı bir ayaq izi,
Qəmli bir insanın pərişan üzü,
Bir gülüş... bir bayram... ya da ki, bir yas.
Bir insan vüqarı, bir qəşəng libas
Yerdə olmasaydı insan sönərdi,
Gözəl xəyallar da heçə dönərdi.

Ş a h b a z

Odur da... Odur ki, sən bəstəkarsan...
Öz qəlbinlə yaşa nə qədər varsan!
Bir mələk olsa da hüsn-camalın,
Mələkdən ucadır sənin kamalın!

(*Böyük bir ehtirasla Səhəri öpür.*)

Haqlısan, haqlısan, doğrudan da sən,
Bütün xəyallardan şirindir busən!

S ə h ə r

Hörmətin çox olsun, filosof yoldaş!

Ş a h b a z

Bəli! Göylərdəki vüqarlı bir baş
Bir sənin eşqinlə yerlərə endi,
Eşq ilə torpaq da, göy də bəzəndi...

Zəng çalınır, Səhər qapını açır. İslam və Cəlal daxil olur.

İ s l a m

Xoş gördük, ağalar!

C ə l a l

Xoş gördük, Şahbaz!

Ş a h b a z

Buyurun, buyurun, siz gələsiniz!

İslam fit çala-çala, əlləri cibində gəzinir.

Ş a h b a z

Cəlal? Nə var, nə yox?

C ə l a l

Kefsizəm bir az...
Gəldik ki, görüşək.

Ş a h b a z

Necə görüşək?

C ə l a l

Bizi uzaqlara aparır külək...

Ş a h b a z

Nə uzaq? Nə külək? Nə olub, Cəlal?

İ s l a m

Bəli, biz gedirik, sən salamat qal!
Başıyın altına yastıq qoy sən də,
Fəlsəfə qırıldat yeri gələndə...
Bizsə cəbhələrə... bəli, vuruşa!

S ə h ə r

Hər vuruş yol açır bir qurtuluşa...

Ş a h b a z

Fəzilət məlum şüd...

İ s l a m

Gedirik, bəli!

Ş a h b a z

Dəhşətlər törədir insanın əli...
Dost dostdan ayrılır, qardaş qardaşdan...
Həyat cəhənnəmdir binadan-başdan...

İ s l a m

Sən öz işində ol!
Fəlsəfəni yaz!
Səndən tüfəng tutub qan tökən olmaz...

Ş a h b a z

Lakin unutma ki, vətəndaşam mən...

İ s l a m

Fəqət, filosofsan acizliyindən...
Nə elm? Nə kitab? Müharibədir,
Əflatun olsan da mənası nədir?
İndi qılınc yazır həqiqətləri...
Heç kəs eşitməyir boş söhbətləri...
Mən ölüm, belədir? Mən ölüm, bir vur!

Hamı gülür.

S ə h ə r

Qılınc yarasını insan unudur.
Fəqət, söz yarası...

İ s l a m

Köhnə məsəldir...
Dünyanı quran da, yıxan da əldir.

C ə l a l

Odur da... On beş il oxudun, ancaq
Nə elm qazandın, nə də qanacaq...

İ s l a m

Sən öl yox! Hamıdan ağıllıyam mən,
Gündə bir şey yazır hər gəlib-gedən.
Nə başımız qaldı, nə də beynimiz,
Bir də, söz çuvalı deyilik ki, biz!

Səhər stolu bəzəyir, yemək-içmək qoyur.

Ş a h b a z

Cəlal, üzündəki fırtına nədir?

C ə l a l

Həyat doğrudan da çox qəribədir,
Nə əvvəli vardır, nə də ki, sonu,
Hələ kəşf etməmiş dahilər onu!

İ s l a m

(*kinayəli*)

Bəs şairlər necə?..

C ə l a l

(*kinayəli*)

Bu barədə sən
Bizim hamımızdan daha mərufsan.

İ s l a m

Əlbəttə... əlbəttə...
Şeir də, söz də
Sənin söz qoşduğun o alagöz də...
Saçları sünbül,
Dodaqları gül...
O ağzı fincan,
Dişləri mərcan,
O zülfü şahmar,
Dili zəhrimar...
Qurbanı olduğum o növrəstə qız,
Ha... ha... ha!.. Doğrudan da ağıllısınız!
Adam da eşq üçün odlara yanar?

C ə l a l

Yalandır? Hər qəlbin öz sevdası var!

İslam

Sən öl yox! Nə sevda? Dəliyəm məgər?
Eşqə düçar olur sevilməyənlər...
Mənə nə, şəhərin bütün qızları
Sino gedirlər ki, məni görəndə...

Səhər

Yaxına buyurun, dəmlənin barı!

(*Hamı masa ətrafına əyləşir.*)

Şahbaz

Sən tək düşünürdüm bir zaman mən də.
Lakin məhəbbətin hökmü yamandır.
O qəlbi titrədən bir xoş kamandır.
Dil açıb ötdükcə onun simləri,
Hüsnünü açdıqca o gözəl pəri,
Sanki nur tökülür baxışlarından.
Bütün varlığını unudur insan.

İslam

Cəlal yaxşı bilər... kişi şairdir!
Qanadlı sözlər də ona dairdir...
Mənsə yavaş-yavaş...

(*Badələri doldurur.*)

Cəlal

Hə... Doldur görək!
İçək, bir damcı da qalmasın gərək.
Bəlkə görüşmədik bir də dünyada...

İ s l a m

Sən öl yox! Düşsəm də alova, oda,
Yarıb çıxacağam şiri-nər kimi!

S ə h ə r

Qabaqca özünü öyənlər kimi?

C ə l a l

Sən öl yox! Məndə bir etiqad var ki,
Elə bir iradə, bir inad var ki...

C ə l a l

Di yaxşı, iç görək! Cəbhə göstərər!

(*Badələr vurulur.*)

Dostlar! Çox ağırdır müharibələr,
Bəli... doğrudan da mənzil uzaqdır...
Kim bilir, kim ölüb, kim qalacaqdır.
Dəyişir fəsillər, dəyişir ruzgar,
Hər günün öz hökmü, öz yazısı var...

İ s l a m

Eh... Bu şairlər də ağürək olur.
Yenə hünərlisi bunun tək olur.

Ş a h b a z

Bir dayan!

İ s l a m

Mən ölüm, bir başına çək!
Elə bil ilk güllə buna dəyəcək...

Hamı içir.

Ş a h b a z

Bağışla, sözünə davam et, Cəlal!

C ə l a l

Bəli... qaranlıqdır bu gün istiqbal,
Göyləri çulğayan o qara bulud
Bir ölüm gətirir, bir sonsuz sükut...

(*İslama işarə ilə*)

Yalnız ağılsızlar dərk etməz bunu,
Düşünməz ölümün nə olduğunu.
Həyat bir oyuncaq deyildir, məncə...
Dünyanı titrədir bir qanlı pəncə,
Bir qara ehtiras... bir sönük vicdan...
Ölüm yox, həyatçün yaranmış insan.
İndi başa düşdün?

İ s l a m

Sən öl yox...

S ə h ə r

Cəlal!
Ölümdən şeirlə sən intiqam al!
Od-alov içində yansa da həyat
Sən odlar içində bir dastan yarat!
Öylə bir dastan ki, keçdikcə illər
Oxuyub yad etsin bizi nəsillər...

İ s l a m

(*deklamasiya deyənləri yamsılayaraq*)

Qorxma, şair qardaş, nə qədər sağam
Sənin komandanın mən olacağam!
Hünər göstərdikcə cəbhələrdə mən
Sən də lələşini tərifləyərsən!..

İndi badələri qaldırın, dostlar,
Hələlik şadlığa möhlətimiz var!

Hamı içir, Şahbazın iki-üç yaşlı oğlu qapını açıb içəri girir, Cəlal onu qucağına alır.

C ə l a l

Balası, balası! Kimin oğlusan?

(*Uşaq barmağı ilə Şahbazı göstərir.*)

Bəs anan? Balası, hardadır anan?

Uşaq əli ilə anasını göstərir, onun qucağına tərəf meyl edir.

C ə l a l

Görürsən? Meylini anaya salır.

İ s l a m

Həm də... Quru zəhmət ataya qalır.

S ə h ə r

Sən ki atalıqdan hələ uzaqsan...

İ s l a m

(*kinayəli*)

Hələ verməmişdir hökmünü zaman...

C ə l a l

Qoy xoşbəxt yaşasın övladlarımız!
Analar yas tutub geyməsin qara,
O zülmət çökməsin bizim dağlara,
Səadət yaranmış haqqımız, yalnız!

Ş a h b a z

Bu gözəl sağlıqdır! Sən də iç, Səhər,
Qara gün görməsin bizim nəsillər.
Bil ki, bu arzuyla, qəlb ilə mən də
Ölməyə hazıram ana vətəndə...

İ s l a m

Mənim nə evim var... nə də ki, nəslim,
Bir yuva içində keçir hər fəslim...

C ə l a l

İndi kefinə bax... gedirsən... ancaq
Yurdunda qara bir pişik qalacaq.
Belədir?

İ s l a m

(*mütəəssir*)

O düzdür, belədir, bəli...

(*Uşağı qucağına alır.*)

Doğrudan, adamın bir oğlu ola,
Öləndən sonra da yurdunda qala.

S ə h ə r

Yaxşı, İslam qardaş, bir de görək sən,
Bu nə tərslikdir ki, evlənməyirsən?

İ s l a m

Neyləyim qızların hamsı dul qalsın,
Hamsının canın əzrayıl alsın!

Səhər

Bu niyə?

İslam

Qoydular, qoydular məgər?
Bir məni yüz yerə tutub çəkdilər...
Gözümü açmağa qoydular ki, bir?..

Cəlal

Sevib-sevilmək də asan deyildir!
Yaxşı, Səhər bacı, bir şey çal görək!
Görək alnımıza nə yazır fələk.

Səhər

Buyurun, nə çalım?

İslam

Bir nazbarı çal...

Səhər

Sizi gözləyirəm, buyurun, Cəlal!

Cəlal

Vallah, özün bilən daha yaxşıdır.

Səhər həzin və mənalı bir hava çalır; bir az sonra Cəlal musiqi ilə ahəngdar bir səslə şeir oxuyur.

Cəlal

Binələri çadır-çadır,
Çox gəzmişəm özüm, dağlar!
Qüdrətini sizdən aldı
Mənim sazım, sözüm, dağlar!

Maral gəzər asta-asta,
Enib gələr çeşmə üstə.
Gözüm yolda, könlüm səsdə,
Həsrətinə dözüm, dağlar!

Qayaları baş-başadır,
Güneyləri tamaşadır,
Gödək ömrü çox yaşadır
Canım dağlar, gözüm dağlar!

Bir qonağam bu dünyada,
Bir gün ömrüm gedər bada.
Cəlalı da salar yada
Düz ilqarlı bizim dağlar...

İslam

Sağ ol, Səhər bacı, daha biz gedək.

Cəlal

Şahbaz, salamat qal!

Şahbaz

Yaxşı yol, Cəlal!

Öpüşürlər.

Səhər

Yaxşı yol, sağ gedib, salamat gəlin!
Gedin, qılıncınız zəfərlər çalsın.

İslam

Neyləyim, qızların hamsı dul qalsın.
Doğrudan adamın bir oğlu ola...

C ə l a l

De salamat qalın!

Ş a h b a z

Uğurlar ola!..

Gedirlər.

Ş a h b a z

Bəli... İki dost da... belə gedirlər.
Görürsən nə yaman dövrandır, Səhər?

S ə h ə r

Cəlal ağıllıdır, İslamsa qoçaq.

Ş a h b a z

Eh... topun gülləsi kimə baxacaq?
İndi hünər vaxtı deyildir, Səhər!
İndi meydan açır toplar, tüfənglər.
Hitler dediyimiz o məlun iblis
Bütün Avropanın top-tüfəngini
Öz əlinə yığıb... belədir?

S ə h ə r

Bəs biz?

Ş a h b a z

Bizim təyyarəmiz, topumuz azdır...
Həqiqət güvənir yalnız qüvvətə.
Ümidim çox azdır qalibiyyətə...

S ə h ə r

Bəs insan qüvvəti? Bizdə ki, çoxdur?

Ş a h b a z

Onun o qədər də mənası yoxdur...
Qərəz ki... mən gedim, dincəlim bir az...

(*Yataq otağına keçir.*)

S ə h ə r

Hələ inanmayır insana Şahbaz.
Xeyr... bambaşqa fikirdəyəm mən,
İradə möhkəmdir topdan, tüfəngdən.

Zəng çalınır. Səhər qapını açır, poçtalyon ona çağırış vərəqəsi verir. Səhər vərəqəni diqqətlə oxuyur, başını iki əli ilə tutaraq divana əyləşir.
Pauza

S ə h ə r

Demək ki... mən yalnız qalıram, aman!...
O sağ çıxa bilməz fırtınalardan...
Of... tale! Nə yaman dövranın varmış,
Alim də... alim də əsgər olarmış!
Bəli, indən belə yalnız qal, Səhər!
Keçdi yaşadığın o xoşbəxt günlər...
Keçdi o günlər ki, min bir niyazla
Yatıb, oyanardım söhbətlə... sazla...
Aşsın dərya kimi başımdan qəmim,
Bir heçliyə gedir könül həmdəmim.
Mən artıq... yalnızam... yalnızam... yalnız!..

Gözlərini əli ilə tutub astaca ağlayır. Uşaq sol qapıdan girib anasının yanına gəlir; Səhər onu qucağına alır, təzə görür kimi xeyli baxır, sonra bağrına basaraq üzündən bərk-bərk öpür, pərdə yavaş-yavaş düşür.

P ə r d ə

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Kiyev Elmlər Akademiyasının gözəl tarixi abidələr, heykəllər, bədii təsvir əsərləri ilə bəzənmiş salonu. Alman ordu komandanlığının qərargahı. Amaliya ayna qabağında özünə bəzək verir; o, alman üslubunda geyinir. Qoca Mariya təmizlik və səliqə aparır.

M a r i y a

Xanım, bu gün yenə ziyafətmi var?

A m a l i y a

Necə, ziyafətdən yorulmaq olar?

M a r i y a

Elə, soruşuram...

A m a l i y a

Bir də soruşsan
Tutub buracağam qulaqlarını!

M a r i y a

Mən ki, çox qocayam...

A m a l i y a

Hə... bilirəm, sən
Dildən diri qalıb, əldən düşmüsən...

M a r i y a

(*xaç çəkərək*)

Vallah... yox... gecə də yatmayıram heç...
Yenə qocalıqdır... suçum varsa, keç!

A m a l i y a

Gəl, gəl, bir təmizlə tuflilərimi.

(*O əyləşir, Mariya onun ayaqlarını silir. Amaliya ara-sıra güzgüyə boylanaraq*)

Doğrudan geyimdir qadına ziynət.
Zərif yaratmışdır bizi təbiət...
Başda olmasa da ağıldan əsər,
Ət-qan əsiridir bütün kişilər.

(*Öz-özünə gülür.*)

M a r i y a

Xanım, ağlınıza nə olub, şükür?

A m a l i y a

Ağıl çox olanda sifət bürüşür...
Qadının üzüsə hər zaman, gərək
Parlasın gül kimi gülümsəyərək,
Sən nə qanırsan ki, ay qoca kaftar!

(*Yenə gülür.*)

M a r i y a

Xanım, heç oğlunuz, ya qızınız var?

A m a l i y a

Yox bir!.. Kül başına ... ala hey, ala!
Yatma... qundaq bələ... beşik yırğala...
Fuf... dərdim, azarım qurtarıb demək,
Mənimki geyimdir, bir də ki, yemək.

M a r i y a

Axı... çox şirindir övlad nəfəsi,
Elə... buyurduğun o qundaq səsi.

A m a l i y a

Fuf... bir o qalmışdı... yuxudan kal dur,
Gecənin yarısı uşaq əmizdir...
Nə var ki, anayam!

(*Gülür.*)

M a r i y a

Bu ki, bir borcdur...
Uşaq da müqəddəs...

A m a l i y a

Yox bir mələkdir...

(*Gülür.*)

Fuf... sizə nə var ki... heyvansınız siz,
Nə eşqiniz vardır, nə də qəlbiniz.

M a r i y a

Xanım, bəs qalmasın sizdən bir nəsil?
Bir meyvə yetirir ildə hər fəsil...

A m a l i y a

Qadın inək deyil ildə sağıla
Mən öləndən sonra dünya dağıla!..
Nəsil! Fuf... guya ki, doğmasam bir mən.
Böyük bir şey itər insan nəslindən!

Mariya

Yox... yox... doğmasanız daha gözəldir.

(*ətrafa*)

Beləsi doğsa da pəzəvəng doğar.

Amaliya

Qadına hər şeydən bədən əfzəldir,
Bədənin varsa da müştərin də var!

Fon Hols

(*Daxil olur; o hirsli-hirsli gəzinir,*
birdən Amaliyanı görür.)

Amaliya, bu gündən doğmalısan sən!

Amaliya

Belə bir əmr var?

Fon Hols

Doğasan gərək!
Hər əmri hamıya açmasam da mən...
Sənə söyləyirəm yalnız ərin tək!

Amaliya

Mən doğum? Mən doğum? Aman, ya rəbbim!
Of... of, elə bil ki, qırılır qəlbim;
Mən uşaq saxlayım, yuxusuz qalım?!

(*Ağlayır.*)

Fon Hols

Amaliya! Fürerin əmridir doğmaq!
Sən alman qızısan, bir orduna bax!
Kişi qalmamışdır... qırıldı hamı,
Nəylə alacaqsan son intiqamı?

Amaliya

Belə cəhənnəmə qırılsın onlar,
De görək, bir mənim nə taxsırım var?

Fon Hols

Bir bax əynindəki xəzə, ipəyə.
Alman ordusunun hədiyyəsidir...
Onu qazanmışıq qan tökə-tökə!
Rusiya çörəklə xəz ölkəsidir...

Pauza.

Bəli, bu torpağın sonsuz çölləri
İçdikcə doymayır alman qanından,
Ordumuz hücuma keçəndən bəri
Rahatlıq üzünü görməyir bir an.
Nə qədər məlunmuş bu inad torpaq!
Nə daşı tərpənir, nə də kəsəyi.
Torpaq titrətsə də göyləri zağ-zağ,
Poladmış burdakı insan ürəyi!
Fəqət sən... bir uşaq doğmağı da sən
Özünə, nə deyim... çətin bilirsən...

Amaliya

Yox... doğmayacağam nə qədər sağam,
İş ki belə düşdü, boşanacağam...
Yaxşı neyləyək ki, ərsiz yaşaram.

F o n H o l s

Ha... ha... əfv edin, əfv edin, madam!
Artıq doğmalıdır bütün ərsizlər.

A m a l i y a

Necə? Ərsizlər də?

F o n H o l s

Bəli, bir nəfər,
Bir nəfər qadın da, doğmasa gerçək,
Alman torpağında gəzməsin, gərək!

A m a l i y a

Yaxşı bəs ərsizlər necə doğacaq?

F o n H o l s

Özün anlayırsan... bir yol var, ancaq:
İyirmi qadına bir nəfər kişi!
Adi heyvanların gözəl vərdişi!

A m a l i y a

(*yumşaq bir səslə*)

Bəs... kimdən... doğum... mən?

General həyəcan keçirir.

F o n H o l s

Bilmirəm kimdən.

A m a l i y a

(*onun boynunu qucaqlayaraq*)

Yaxşı... qeyrətinə toxunmaz bunlar?

F o n H o l s

Burax sualları, Amaliya xanım,
Saldata ziynətdir bütün qanunlar.
Odur ki, rahatdır mənim vicdanım...

(*O, qol saatına baxaraq.*)

Vaxtdır, danışacaq bu saat fürer!

Radionu qurur, bir çox general və məsul hərbi işçilər gələrək hərbi təzim verirlər.

F o n H o l s

Əyləşin, ağalar! Bu saat, bu an...

G e n e r a l H a n s

(*təzimlə*)

Cənab feldmarşal! Xeyir bir xəbər!

F o n H o l s

Deyin, dinləyirəm.

H a n s

Bizim əsgərlər
Bu gün ayaq basmış Qafqaz dağına,
Odlar ölkəsinə, neft torpağına!

Fon Hols

(*böyük bir şadlıqla*)

Qafqaz! Bütün Şərqin gözüdür Qafqaz!
Gərək qana dönsün Kür ilə Araz.

(*Xəritəyə baxaraq.*)

Dərbənd... Mahaçqala, Bakı, of, Bakı!
O böyük şəhərin qucağındakı
Tükənməz xəzinə... neft buruqları,
Muğan çöllərinin gözəl baharı...
Daima şad xəbər gətirəsiniz!

Hans

Bəli, Mozdoku da fəth elədik biz!
Lakin... ölənlərin sayı yamandır.
Terek sahilləri qıpqızıl qandır...
Doğrusu... ürəyim pis olur hərdən...

Fon Hols

Nə qədər ölmüşdür bizimkilərdən?

Hans

Üç gündə öləni, itəni yüz min.

Fon Hols

(*fikirdən sonra*)

Üçdən birini yaz bu rəqəmlərin...
Qoy ruhdan düşməsin cəsur almanlar!

Hans

Fəqət... gizləsək də... ölmüşdür onlar!

F o n H o l s

Mən də bilirəm ki, ölmüşlər, ancaq
Ölənlərin sayı yerdə qalacaq...
Başa düşdünüzmü?

H a n s

Doğrudur, cənab!
Lakin... həqiqəti gizləmək... bir az...

F o n H o l s

Döyüş meydanında doğruluq olmaz!
Ha!.. Ha!.. Ha!.. Həqiqət! Yox bir, ədalət!
Nə vaxtdan dərd olmuş sizə bu adət?

H a n s

Əmr sizinkidir, cənab feldmarşal!

F o n H o l s

Keçən tarixləri bir yadına sal!
İskəndər... Napoleon... Vilhelm, Çingiz xan
Sizin dediyiniz o həqiqəti
Gizlədi ən yaxın sirdaşlarından,
Hiylədir saldatın böyük zinəti!

H a n s

Əmr sizinkidir, cənab feldmarşal!
Mənim də qəlbimdə alman qanı var!
Həqiqət saldatın nəyinə gərək?
Onsuz da ölənlər dirilməyəcək...
Ha... ha ... ha...

Fon Hols

Afərin, afərin, indi almansan!
Göydə günəşi də rədd edib dansan,
Buna haqqın vardır...

Hans

Səbəb?

Fon Hols

Çünki sən
Qalib bir ordunun sərkərdəsisən!
Nə dünən, nə bu gün, nə də istiqbal
Qalib insanlara verməyir sual...
Əksinə... baş əyir onlara hər kəs,
Həqiqət də budur... söz ola bilməz!

(*Hamı əl çalır.*)

Fəqət, qalibiyyət çıxsa əlindən,
Bir Allah, bir Allah olsan belə sən
Üstünə uşaq da baş qaldırar, bil,
Bu da həqiqətdir... uydurma deyil!

Səs

Alo! Alo! Alo! Danışır Berlin.

Fon Hols

Farağat!

(*Hamı rəsmi təzimlə qulaq asır.*)

S ə s

Böyük Avropanı titrədib keçən
Ordumuz səs saldı bütün cahana,
Qoy bütün yer üzü boyansın qana.
Bu gündən aləmə bildirirəm mən:
Kimin ki, qəlbində alman qanı var
Odur yer üzünə yalnız hökmdar.
Qoy zəfər səsimiz buluda dəysin.
Yerlər də, göylər də bizə baş əysin!

Sürəkli ura səsləri, çalınan zəfər marşının gurultusu, dinləyənlər də əl çalıb ura çəkir.

F o n H o l s

Budur bax! Həqiqət budur, general!
Bizimdir, bizimdir deyir istiqbal!
Hayl Hitler!
Yaşasın Fürer!

H a n s

(*ətrafa*)

Yerlər də, göylər də... bu çox böyükdür...
Nə deyim, ağıl da başa bir yükdür...

A m a l i y a

(*qabağa gələrək*)

General! Fürerə yaz ki, bu gündən
Bir oğul doğmağa söz verirəm mən.
Elə bir oğul ki, qoy canavar tək
Didsin rast gələni pəncələyərək!
Nə mərhəmət bilsin, nə də məhəbbət,
Üzü boran olsun, baxışları sərt,
Bəli, qılınc çalsın, qan töksün!

F o n H o l s

Qan, qan!
Amaliya! Yaxın gəl, öpüm ağzından.

(*Onu öpdükdən sonra.*)

Mən indi bildim ki, alman qızısan!
Qanla yoğrulmuşdur əzəldən insan!
Hayl Hitler!
Yaşasın Fürer!

H a n s

Yaşasın Almaniya! yaşasın vətən!

F o n H o l s

(*zarafatyana, həm də hiyləgərcəsinə*)

Necə, ölən çoxdur bizimkilərdən?..

H a n s

Yox, yox... lap azdır ki...
Kimdir axtaran?
Bir də ki davadır, qan lazımdır, qan!
Bəs müftə torpaqlar, müftə ölkələr!

F o n H o l s

İndisə, dəmlənək bir az, ağalar!

Sol otağa keçirlər.

M a r i y a

(*Tək gəzinir, pəncərədən boylanır,
əlləri qoynunda pərişan bir tövr alır.*)

Gecəm qara, günüm qara
Bu günüm, ya sabahımdır.

Ah, nə deyim insanlara,
Bəlkə də öz günahımdır...
Of, Valentin! Gəl. balacan!
Anan ölsün, de hardasan?
De, üstünə qarmı yağır?
Yazıq balam, de noldun sən?
De, bəlkə də yaran ağır,
Üzün üstə sürünürsən?
Ah, Valentin, yazıq anan
Bir qul olub indi, oğlum.
Səsin gəlir uzaqlardan
Gözlərinə qurban olum.
Gəl, balacan, qurtar məni,
Od vur sönmüş ocağıma.
Gəl ki, yenə öpüm səni,
Yenə basım qucağıma.

Sol otaqdan musiqi səsi, sərxoşluq qəhqəhələri gəlir.

M a r i y a

Yeyin! Burnunuzdan töküləcəkdir,
Dan yeri bizə də söküləcəkdir...

F o n H o l s

(*səsi*)

Zəfər bayrağımız buluda dəysin,
Yerlər də, göylər də bizə baş əysin!

Ura səsləri, əl çalınır.

M a r i y a

Ay siz öləsiniz... iştaha bir bax...
Yerlər də ... göylər də...

(*Xaç çəkir.*)

Xeyr... bu torpaq
Çox sizin kimsini yola salmışdır,
Hələ bir dayanın... qabağı qışdır...

Hans Nataşa ilə sərxoş halda öpüşə-öpüşə sol otaqdan çıxır.
Mariyanın diqqəti pəncərədədir, onları görməyir.

H a n s

Nataşa, doğrudan rus gözəlisən.

(*Onu öpür.*)

N a t a ş a

General, sevirəm almanları mən,
Doğrudan sevirəm... nəcibdir onlar,
Sizdə doğrudan da mədəniyyət var.

H a n s

Nataşa, doğrudan rus gözəlisən,
Yalnız öpüş üçün yaranmısan sən!
Bax, bu ala gözlər, bax, bu yanaqlar...
Bu süzgün baxışlar... zərif dodaqlar...
Ha... ha... nə qəşəng çənən də vardır!
Eh, ruslar! Onlar ki, lap barbarlardır...
Nə qanır, nə qanır bu gözləri rus!
Ancaq... rus qızısan... bir buna əfsus.

N a t a ş a

Baxmayın, general, mənim onlardan,
Düzü, zəhləm gedir... nə rus, nə alman?
Gözəlin heç kəsə yoxdur minnəti...
Berlində yaşaram... söz vermişsiniz!

H a n s

Bəli, söz verməyə çox mahirik biz.

N a t a ş a

Necə ki?

H a n s

Necəsi yoxdur ki, bunun,
Gündüzü, gecəsi yoxdur ki, bunun...
Ha, ha, ha...

(*Nataşanı qucaqlayıb yenə öpür.*)

M a r i y a

(*onları görərək*)

Nataşa!

H a n s

(*qəzəbli*)

Bu kimdir?

N a t a ş a

(*Rişxəndlə gülür.*)

Mənim qaynanam!

M a r i y a

Nataşa, Valentin ölmüşdür məgər?

(*Ağlayır*)

Hans

Ölmüşdür, öləcək, öləcək, kaftar!
Yoxsa, görüşməyə ümidiniz var?

Mariya

(*Xaç çəkərək.*)

Böyük Tanrım, yerdə qoyma bu zilləti,
Xar eləmə sən qocaman bir milləti!

(*Nataşaya qəzəblə baxaraq*)

Fahişəsən!..

Nataşa əlləri ilə üzünü tutur.

Hans

Sus, danışma, qoca köpək!

(*Onu təpiklə vurur.*)

Hamınızın sümüyünüz çürüyəcək.

Fon Hols və başqaları çıxır.

Fon Hols

Bu nədir? Nə olub? Yenə qalmaqal?..

Hans

Əfv edin! Əfv edin, cənab feldmarşal!
Bayaqdan bəridir bu kaftar qarı
Oğlu Valentini axtarır...

Fon Hols

Aha!..
Oğlu Valentini?

H a n s

Bəli!
Ha... ha... ha...

A m a l i y a

Bəlkə də casusdur...

H a n s

Mümkündür... olar.

M a r i y a

(*Onun sir-sifətinə baxır.*)

Xeyr, mən anayam... ana qəlbim var...

A m a l i y a

Bıy... bıy... yaxına gəl, gözlərinə bax.
Gördünüz, gördünüz, casus olacaq...

F o n H o l s

General!
Nişan al!

General-mayor nişan alır.

N a t a ş a

(*qorxa-qorxa*)

Yox... yox... casus deyil, yazıqdır qarı...

F o n H o l s

Nə olar, ağlasın qoy balaları.

Amaliya qəhqəhə çəkir.

M a r i y a

Axı... mən qocayam...

F o n H o l s

Ölmək vaxtındır. Atəş!

Qarı yıxılır, hamı sərxoş qəhqəhələrlə gülüşür, bu aralıq şəhərin üstünü təyyarə səsləri alır, atılan bombaların partlayışları və alovları pəncərədən görünür, hamı iğtişaşla qaçışır. Mariya sürünə-sürünə əlləri üstündə baş qaldırır. Pəncərəyə tərəf boylanaraq.

Valentin, Valentin, hələ mən sağam,
Hələ ölməmişəm, yaşayacağam!..

(*O, başını ağzı üstə yerə qoyur.*)

P ə r d ə

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Şimali Qafqazda bir qəsəbə. Arxada Terek çayı və meşəlik görünür. Əsgərlər ağaclıq içində istirahətdədirlər. Payız fəslidir. Ocaqlar yanır, ara-sıra tavalarda xörək bişirirlər. Bir çoxları tüfəng təmizləyir, şinel düyməsi tikir, səngər qazır, bir çoxu başqa işlərlə məşğuldur. Güloğlan qızdırma üşütməsi keçirir.

E l d a r

Nə var ə?.. Nə olub, üşütmənmi var?

G ü l o ğ l a n

Görmürsən payızdır?.. Bütün yarpaqlar
Üşüyüb tökülür...

(*O, şineli başına çəkir.*)

E l d a r

Bəs qabaqda qış,
Hələ o boz şaxta, o qar, o yağış,
Bəs onda əhvalın necə keçəcək!

G ü l o ğ l a n

Əşi, qoy dincələk...

E l d a r

Di dincəl görək,
Niyə küsürsən ki?..

G ü l o ğ l a n

Küsməyim yoxdur,
Anamın caniçün yaman soyuqdur.

E l d a r

Ə, ana canına adam and içər?
Sən nə qəribəsən?

G ü l o ğ l a n

Eh... üşütmələr
Lap məni çaşdırıb, qoy görək, Eldar.

E l d a r

Ə, bəlkə, canıyın qızdırması var?
Davadan-dərmandan içsənə görək.

G ü l o ğ l a n

Eh, sən də... onsuz da hamı öləcək...
Burdan sağ qayıdan tapılacaqdır?
Eh, bizimkilər də bir cür axmaqdır.

E l d a r

Ə... nə danışırsan, dəlisən, nəsən?

G ü l o ğ l a n

Anamın canıçün düz deyirəm mən.
Görərsən... mən deyən olmasa əgər...

E l d a r

Yaxşı, qara tökmə, gəl səhər-səhər.
Aşna, qorxudandır yoxsa üşütmən?

Tibb bacısı gəlib keçir.

E l d a r

Yoldaş tibb bacısı!

T i b b b a c ı s ı

Eşidirəm mən.

E l d a r

Davadan-dərmandan nəyiniz olar?

T i b b b a c ı s ı

Nə olub, yenə də qızdırmalı var?

E l d a r

Odur bax... Güloğlan.

T i b b b a c ı s ı

Güloğlan sənsən?

G ü l o ğ l a n

Anamın canıçün düşmüşəm əldən.

T i b b b a c ı s ı

Anamın canıçün?

(*Gülür.*)

Çox qəribədir.
Yaxşı, azarınız, dərdiniz nədir?

G ü l o ğ l a n

Nə bilim... zəhrimar... heç bilirəm ki...

Tibb bacısı onun nəbzini tutur.

T i b b b a c ı s ı

Ağzınızı açın.

(*Güloğlan ağzını açır.*)

Diliniz təmiz,
İstiniz də yoxdur...

(*O gedir.*)

G ü l o ğ l a n

De... bu da doktor!
Get-get, vəfasızsan bu dünya kimi,
Görünmə gözümə bir röya kimi.

Şahbaz hərbi libasda, əlindəki dəftərçəni yaza-yaza ağır addımlarla, mütəəssir bir halda gəlir.

Ş a h b a z

(*öz-özünə*)

Cinayət varsa da, bəs nədir kamal?
Cavab verəcəkmi buna istiqbal?
Bəlkə də sönükdür ağlın qüdrəti...
Yoxsa idrak adlı bir ülviyyəti
Ayaqlar altına salmışdır insan?
Hər tərəfdə ölüm... hər addımda qan,
Nə müsibət çəkir gör insan oğlu,
Budurmu taleyin qurtuluş yolu?

(*O, alnını ovxalayır, dəftərçəyə nəsə qeyd edir.*)

Xeyr, tarix boyu axsa da bu qan,
İnsanlıq keçsə də fırtınalardan,
Zəncirə bağlanıb qalsa da ürək,
İdrak səltənəti sürünməyəcək...

Pauza.

Nə deyim... Xəyaldır bəlkə bu inam?

(*O, əlini havaya çırparaq*)

Xəyal da səyyardır yaranışından...
Bəzən gülümsəyir saxta mələk tək,
Bizim qəlbimizlə o əylənərək.
Cocuq tək aldadır... oynadır bizi,
Daşdan-daşa çırpır ürəyimizi.

(*O, radist Valentinin yanına gəlir.*)

Ş a h b a z

Əfv edin, nə sənət sahibisiniz?

V a l e n t i n

İndi... rabitəçi.

Ş a h b a z

Bəs qabaq?

V a l e n t i n

Memar.

Ş a h b a z

Nə qədər dəyişib dönür insanlar?!

V a l e n t i n

Bu, təəccüblüdür?

Ş a h b a z

Bəs sizcə necə?

V a l e n t i n

Bu çox təbiidir mənim zənnimcə,
Bu gün bir əsgərdir dünənki memar,
Nolar ki, hər günün öz tələbi var.
Siz filosofsunuz?

Ş a h b a z

Deyirlər bir az.

V a l e n t i n

Gərək ki... adınız... Şahbazdır!

Ş a h b a z

Şahbaz

V a l e n t i n

Siz də mənim kimi bir əsgərsiniz,
Alim olsanız da, hünərvərsiniz.

Ş a h b a z

Əlbəttə, əlbəttə, hünər... hünərvər,
Dünən bir filosof, bu gün bir əsgər.

V a l e n t i n

Bəli. Təəccüblü nə var ki, bunda!

Ş a h b a z

Əlbəttə, dəyişib dönür qanun da...
Hər şey təbiətdə min şəkil alır,
Lakin hər qətrənin mənası qalır...
Biz də mənamızla yaşayaq, gərək.
Bu gün səngərlərə sinə də gərsək.
Od-alov içində yansaq belə biz,
Gərək ki, sönməsin sənət eşqimiz;
Bəlkə yanılıram?..

V a l e n t i n

Xeyr, bu haqdır,
İnsan, nəfəsilə yaşayacaqdır.

Ş a h b a z

Gəlin, yoldaş deyil, bir qardaş olaq.
Pis gündə, xoş gündə bir sirdaş olaq.
Çünki mən sevirəm kamallarımı.

(*Onlar bir-birinə əl verir.*)

V a l e n t i n

Göydən buz töksə də ömrün ruzgarı,
Sönməz cəbhələrdə yaranan ülfət.
Bu böyük dostluğa and içirəm mən.

Ş a h b a z

Var olsun azadlıq, bir də məhəbbət,
Evdə kimin vardır?

V a l e n t i n

Qoca bir ana.
Bir də ağıldan kəm bir yoldaşım var.

Ş a h b a z

Hə... Eldar!

E l d a r

(*ayağa qalxaraq*)

Buyurun...buyurun... Şahbaz!

Ş a h b a z

Noldu əlindəki o dünənki saz?

E l d a r

Ordadır... Çadırda... necə?

Ş a h b a z

Gətir bir.
Könlümdən yenə saz havası keçir...
Hə... zəhmət olmaz ki?

E l d a r

Bıy, bu nə sözdür?

Eldar çadıra yönəlib, sazı gətirir, əsgərlər onun başına toplaşır.

Ş a h b a z

Çal, Məryəm oğlunun şikəstəsini.

S ə s l ə r

Hə... hə... yaxşı deyir...
Onu çal, onu!

Məryəm oğlunun şikəstəsi çalınır, Eldar asta, lakin
məlahətli bir səslə oxuyur.

E l d a r

Hər obanın bir yaylağı,
Hər tərlanın öz oylağı,
Dolaylarda bahar çağı
Bir doyunca gəzim, dağlar!

Qayaları baş-başadır,
Güneyləri tamaşadır;
Gödək ömrü çox yaşadır
Canım dağlar, gözüm dağlar!

Bir qonağam bu dünyada,
Bir gün ömrüm gedər bada,
Cəlalı da salar yada,
Düz ilqarlı, bizim dağlar!

S ə s

Sağ ol, maştağalı balası, sağ ol!
Oxuyan, saz çalan, əsgər komsomol!

Ş a h b a z

Vallah, halal olsun, doğrudan sağ ol!

V a l e n t i n

Doğrudan, mənalı, gözəl nəğmədir.

Ş a h b a z

Eh, sən nə görmüsən, hələ bu nədir?
Bakı! Müqəddəsdir o böyük şəhər,
Şərqin ümidgahı – o nazlı Vətən.
Sahili sardıqca əlvan şəfəqlər,
Bir filosof kimi düşünür bəzən;
Bir üzü baharsa, bir üzü qışdır.
Gözəllik dastanı yazılmamışdır...
Ah, Cəlal! Ah, Cəlal görən hardadır?
Kim bilir, o hansı dalğalardadır?

G ü l o ğ l a n

(*irəli gələrək*)

Ay Eldar, çox sağ ol, üşütməm qaçdı...

Ş a h b a z

Paho... Güloğlan da birdən dil açdı...

E l d a r

Doğrudan deyirsən? Hə, istiləndin?

G ü l o ğ l a n

Anamın caniçün...

İslam mayor libasında gəlir. Hamı onu hərbi təzimlə qarşılayır.

İ s l a m

Azad! Hə... filosof, necədir işlər?
Yenə başındadır köhnə vərdişlər?

Ş a h b a z

Necə ki?

İ s l a m

Belə də... o hökmi-zaman,
O idrak qanunu... o fəlsəfələr
Yoxsa əl çəkməyir hələ yaxandan?

Ş a h b a z

Məncə, düşünməkçün yaranır hər baş,
Ağıldır insana ən böyük sirdaş.

İ s l a m

(*belindəki avtomatı göstərərək*)

Bəs avtomat necə? Hə, aran yoxdur?

Ş a h b a z

Nə üçün... onun da mənası çoxdur,
O da bir zinətdir qəhrəmanlığa...

İ s l a m

Tutaq ki, allahsan sən bir anlığa ,
Bir avtomatın var, bir də fəlsəfən,
Dünyanı hansıyla xilas edərsən?

Ş a h b a z

Əlbəttə, fəlsəfə ağlın qüdrəti,
Bir də ürəklərin saf məhəbbəti.

İ s l a m

Odur da... nə qədər əlləşsəm də mən,
Sən yenə əvvəlki idealistsən.

Qılıncdır, qılıncdır haqqa yol açan,
Qılıncdır ağzından şəfəqlər saçan,
Qılınc öldürəcək hər cahangiri.

E l d a r

Olmazmı qılıncda ağıl tədbiri,
Ağılda bir qılınc kəsəri ola?

Hamı təəccüblə sükut edir.

İ s l a m

Maştağa filosof salıb ki, yola!..

Ş a h b a z

O düzdür, birləşsə qılıncla kamal,
Bu qanlı günləri görməz istiqbal.
Afərin, çox sağ ol, afərin, Eldar!

(*Onun əlini sıxır.*)

İ s l a m

Gör də... papaq altda nə oğullar var.

G ü l o ğ l a n

(*Eldara*)

Anamın caniçün lap düz deyirsən!
Canımdan üşütmə getdi bu gündən....

C ə l a l

Xoş gördük, yoldaşlar!

S ə s l ə r

Xoş gördük!

İslam

Cəlal!
Ay səni xoş gördük gənc şairimiz,
Xoş buyurmusunuz bu tərəfə siz.

(*Onlar qucaqlaşıb öpüşürlər.*)

Yaxşı, hardan belə, de nə işdəsən,
Harda işləyirsən, nədir vəzifən?

Cəlal

Redaktor, mənim də qılıncım sözdür!
Bütün yazdığım da Quran tək düzdür.

İslam

Heç yalanı yoxdur?

Cəlal

Niyə... hərdən bir...
Bəzən uydurmaq da günah deyildir...

İslam

Bilirəm, şairlər hap-gopsuz olmaz.
Yaxşı, dincini al,
Əmr edin aşpaz
Bir kabab bişirsin
Yəqin ki, acsan!

Cəlal

Piyada gəlmişəm. Yorğunluğumdan
İştaham da yoxdur.
Bay, mayor yoldaş!
Qoy təbrik eləyim, artıb ki, rütbən!

(*Ona əl verir.*)

İ s l a m

Hələ bir tələsmə.

(*O, məğrur bir vəziyyət alır.*)

Yaxşı, de görək,
General çıxarmı, bu ləläşindən?

C ə l a l

Mütləq sən general olsan gərək,
Şerimiz, sözümüz, elmimiz də var,
Arif yaşamışdır, bizim babalar,
Lakin xoş olsa da söz ilə sənət!
Böyük sərkərdələr yetirən millət
Yalnız qalibiyyət çələngi taxar,
Gələcək günlərə vüqarla baxar.

İ s l a m

(*mütəəssir bir halda*)

Gözlə qardaşını... vaxtı var...

Dildar gəlir. Cəlal onu görür.

C ə l a l

Dildar!..

D i l d a r

Cəlal qardaş!..

Onlar əl verib görüşürlər.

C ə l a l

Necəsən, ay qız?

İ s l a m

Ürəyi sadədir... üzü ayıbsız,
Ancaq... bir azacıq qaraqabaqdır...

C ə l a l

Bildim... yaşın ötür... lap yaxşı...
Vaxtdır...

Dildar mehriban baxışlarla uzaqlaşır.

C ə l a l

Yaxşı, xeyir olsun...

İ s l a m

Belədir insan –
Keçdikcə həyatın alovlarından,
Ölümlə gəldikcə pəncə-pəncəyə,
Ürək min dil açır məhəbbət deyə,
Doğrudan, adamın bir oğlu ola,
Öləndən sonra da yurdunda qala.

G ü l o ğ l a n

(*irəli gələrək*)

Mən də...
Bir şeir yazmışam... görün yaxşıdır!..

C ə l a l

(*şerə baxaraq*)

Bu... bərcüstə əsər özünüzündür?

G ü l o ğ l a n

Anamın... Canıçün özüm yazmışam.

C ə l a l

Ancaq... yazmasanız lap qiyamətdir.

İ s l a m

Bəs özün? Hə... təzə bir şeyin varmı?

C ə l a l

Şairin çantası heç boş olarmı?

İ s l a m

Tez bura toplaşın,
Di dur, zəhmət çək,
Yenə canımıza bir döşə görək!

Cəlal çantasından bir dəftərçə çıxarıb oxuyur.

C ə l a l

Biz gələndə saz tuturdu Azərbaycan elləri,
Yaşıl məxmər geyinmişdi nazlı Muğan çölləri
Uğur olsun, get, dedikcə bizim odlar ölkəsi,
Başımızın üstündəydi qartalların kölgəsi.
Ana torpaq dil açmışdı yarpaqların səsində,
Hicran sazı çalınırdı quşların nəğməsində...
Boynu bükük dayanmışdı su üstündə sonalar,
Bir namusdan açmayırdı öz dərdini analar...

Güloğlan ana sözünü eşitcək hönkürüb ağlayır.

Biz duyuruq bu həsrəti... dinməsə də dodaqlar,
Ürəklərin yanğısına su səpirdi bulaqlar...
Lakin Vətən torpağının qəhrəmanlıq şöhrəti
Yar deyirdi şimşək kimi üfüqdəki zülməti...
Yaz da keçdi, yay da yetdi, ay da , il də dolandı,
Unutmadıq, unutmayaq, içdiyimiz o andı!

Toy duvağı açılmamış gəlinlərin naləsi,
Dağ döşündə yaz çiçəyi, son baharın laləsi
İntiqama dəvət edir hər qəhrəman ürəyi,
Zülmətlərdə məşəl olsun azadlığın diləyi.
Haydı dostlar! Yerin qəlbi hiddət ilə bağırır,
Vətən bizi şərəf deyə döyüşlərə çağırır!

Havanı düşmən təyyarələri bulud kimi alır, yerdə dəhşətli partlayışlar əmələ gəlir. Hamı səngərlərə dolur, topçular topların arxasına keçir.

İ s l a m

Dəhşət!
Bizimkilər gecikdi demək!
Göydən yer üzünə od töküləcək.
Atəş!

G ü l o ğ l a n

Alovlandı... odur ha... yandı!
Yandı!
Düşmən təyyarəsi qana boyandı!

İ s l a m

Atəş!.. Od püskürsün toplar ağzından...

C ə l a l

Nə qansız həyat var, nə həyatsız qan.

İ s l a m

Şahbaz, yaralandın?

E l d a r

Ah... namərd güllə!..
Sağ olmuş özünü gözləmədi ki...

D i l d a r

Onun gözlərində şəfəq sökülür.

C ə l a l

Elə bil, üstümə dağ-daş tökülür.

Ş a h b a z

Belə bir xalq ilə vaxtsız da ölmək
Bir şəfəq, bir namus sayılsın gərək.

Radio səslənir.

Dinləyin, dinləyin, hicran nəğməsi!
Bəstəkar Səhərin könül səsidir.
Öz həyat yoldaşı... əsgər Şahbaza
Səhərin birinci hədiyyəsidir!

Hicran nəğməsi çalınır, hamı sükut içində qulaq asır.

Ş a h b a z

Odur, o Səhərdir... onun nəfəsi,
Onun... o vicdanın qəm nəşidəsi.
Bəs niyə qəmlidir?.. Aman... o nədir?..
Bəlkə... şama yanan bir pərvanədir.
Yox, yox... o danlayır... danlayır məni...
Xeyr, o danlayır bir qərinəni...
Hökm edir bir ürək təranəsilə,
O böyük vicdanın hər hökmü haqdır.
Ah, onun lütfkar, hicran səsilə
Yaram simləsə də sağalacaqdır...

P ə r d ə

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Fon Holsun qabaqkı mənzili. Amaliya və Nataşa evdədir.
Amaliya ayna qabağında bəzənir.

A m a l i y a

Nə zərif ipəkdir, özü də güllü!..
Gözəldir... nə xoşbəxt keçir günlərim!
Hayıf ki, bir azca qocadır ərim.
Eh, cəhənnəmə ki... nə çoxdur gənclər.
Gündəcə bir aşna... təzəcə bir ər,
Nataşa, belədir?

N a t a ş a

Düzdür? Amaliya!
Yalnız ehtirasla yaşayır dünya.

A m a l i y a

He... he doğrudan da yalnız ehtiras,
Gözəl bir oğlanı qucağına bas...
Sıx... sıx... qoy bağırsın... qışqırıq salsın.
Ağız da, ürək də bir ləzzət alsın...

N a t a ş a

Elə bərk sıxmayın rəhm edin barı,
Sınar ki, yazığın qabırğaları.

Gülüşürlər.

A m a l i y a

Hə... hə... mənim ərim bir az səs salır.
Sonra da daş kimi sustalıb qalır...

Hə, doğrudan, cavan... sinəsi möhkəm,
Özü də ağıldan bir azacıq kəm...
Hə... hə... lap qurd kimi... canavar kimi.

N a t a ş a

Mənəsə... gözləri aslanlar kimi,
Həm də bir azacıq saçlarında ağ...
Otuz beş... qırx yaşlı gözəl bir kişi
Pələngə oxşasın hər tərpənişi...

A m a l i y a

Sən hələ cavansan, odur ki, hələ
Yaşlılar xoş gəlir nəzərlərinə.
Dayan... qocalarsan sən də mənim tək,
O vaxt arı kimi şirə çəkərək
Çiçəkdən-çiçəyə qonarsan sən də.

N a t a ş a

Eh... kaş ki, ölməyim, qocalım mən də,
Nə çoxdur dünyada, sən demiş, cavan.

A m a l i y a

Amma nə gəbərdi sənin qaynanan?

(*Gülür.*)

Durub nitq eləyir ağılsız kaftar.

N a t a ş a

Amaliya, deyəsən...

A m a l i y a

Yoxsa... gələn var?

Fon Hols, Hans və Albert gəlirlər. Albert Hitler libasında maskalanmış alman-faşist filosofu və propaqanda ministridir.

F o n H o l s

Nə qədər xoşbəxtəm bu gün, Fürer,
Qaçır ayaqlarım altındakı yer
Hayl Hitler!

H a n s

Yaşasın Fürer!

Hərbi təzim verirlər.

F o n H o l s

Paltonuzu tutum!

A l b e r t

(*mülayim səslə*)

Soyuqdur bir az,
Müharibə vaxtı soldat soyunmaz.

F o n H o l s

Əfv edin, əfv edin,
Lap şaşmışam mən.

H a n s

O qədər şadıq ki, gəlişinizdən
Çıxır yadımızdan bir çox qaydalar.

(*Baş əyir.*)

Fon Hols

Bu gün nitqinizi söylədikcə siz
Coşub ruha gəldi əsgərlərimiz.
Yoxsa... axır zaman... sözün doğrusu,
Belə... birtəhərdi alman ordusu.
Arabir bədbinlik... məyusluq... hətta
İntihar adlanan böyük bir xəta...

Albert buxarıda əllərini qızdırır.

Albert

(*qəzəbli və heybətli*)

Ordunun hücumu dayanan zaman,
Əlbəttə, əlbəttə, o düşər ruhdan.
Barı danışmayın... eyibdir sizə,
Bu söz yaraşmayır heç rütbənizə,
Feldmarşal?
General, ax... sizə?

O hirsli-hirsli gəzinir. Fon Hols və Hans hərbi təzimdə dayanmışlar.

Albert

(*mülayim və hiyləgərcə*)

Əmr edin, qapılar və pəncərələr
Möhkəmcə bağlansın, başqa bir nəfər
İndiki söhbəti eşitsə, işdir,
Sizin ölümünüz hazır gəlmişdir.

Fon Hols

Hayl Hitler!

Hans

Yaşasın Fürer!

Qapılar və pəncərələr bağlanır. Zabitlər çıxır.

Albert

(*maskasını götürərək mülayim bir səslə*)

Hə... kiməm, general?
Kiməm, feldmarşal?

Fon Hols və Hans heyrətlə baxırlar, yenə hərbi təzim edirlər.

Albert

(*mülayim bir səslə*)

Neyçün susursunuz, tanımadınız?
Yoxsa bildiyiniz Fürerdir, yalnız.
Fürer tək deyildir, o, peyğəmbər tək
Gündə bir qiyafət dəyişdirərək
Cilddən-cildə girir... bəli, böylədir...
Bu da bir üsuldur... müharibədir.
İndi tanış olaq, Albert...

Hans

Ministr!..

Əl verib tanış olurlar.

Fon Hols

Çox gözəl, fürerin yaxın sirdaşı,
Elm ilə ürfanın ən böyük başı.

Ministr, nə qədər bəxtiyaram mən,
Asılı olsaq da biz rütbənizdən,
İcazə verin ki, ziyafət quraq,
Sadə dostlar kimi bir badə vuraq!

A l b e r t

(*mülayim*)

Eyb etməz, oturun, ancaq bir nəfər.

(*qəzəbli*)

Nə zabit, nə də ki, başqa bir əsgər.

F o n H o l s

Yox... Yox... siz arxayın olun bu axşam,
Mən də hiylələrdə saç ağartmışam.

Hans badələri doldurur.

F o n H o l s

Topdan, dinamitdən daha qüdrətli,
İldırım sürətli, həm də heybətli
Sizin sözləriniz bir Allah qədər
Hər başa hökm edir, hər qəlbə əsər.
Ürəkdən içirəm şərəfinizə!

H a n s

(*yaltaqlanaraq*)

Cənab, çox görməyin bu haqqı bizə!

İçirlər.

A l b e r t

(*yumşaq bir səslə*)

Sizin sağlığıza, Fon Hols, bir də Hans!
Alman orduları heç məğlub olmaz!

F o n H o l s

Sağ olun!..

H a n s

Sağ olun!..

F o n H o l s

Sizindir hünər,
O odlu nitqlər, odlu fikirlər,
Ordumuz yaşayır fəlsəfənizlə!

H a n s

Alman əsgərləri fəxr edir sizlə.

A l b e r t

(*hirsli*)

Yaşı keçənlərin çoxalır sayı.

F o n H o l s

Cənab, çox inadmış bu Volqa çayı.

A l b e r t

(*qəzəbli*)

Feldmarşal çay deyil... insandır inad,
Hələ çox yerləri görürəm abad.

Az yandırırsınız... yumşalsa ürək,
Düşmən fürsət tapıb ürəklənəcək,
Artırın sayını fəlakətlərin,
Heç kəs nəfəsini çəkə bilməsin.

Hans

Əcəb, çox inadmış, inadmış ruslar,
Nə ölüm, nə aclıq, nə soyuq, nə qar
Qırmayır onların iradəsini.

Albert

(*yumşaq bir səslə*)

Alman ordusunun hücum səsini
Bircə an... bircə an saxlasaq, əgər,
Ruhdan düşəcəkdir bizim əsgərlər.

(*ucadan, süni ruh yüksəkliyi ilə*)

Çünki alışmışdır onlar səfərə...
Dayanmaq səbəbdir təhlükələrə.
Utanın, utanın bir rütbənizdən...

(*O gəzinir, sonra yumşaq bir səslə.*)

Fürerin rəyilə həmfikirəm mən:
Şimşək sürətilə getməsək başa,
Bütün ümidimiz dəyəcək daşa...

(*mülayim və hiyləgərcə*)

Fəqət, müharibə uzansa, əgər,
Əlbir ola bilər bir çox ölkələr.

Hans

Artıq... bu təhlükə duyulur, bəzən...

A l b e r t

(*eyhamlı və kinayəli*)

Bəli, bu xüsusda danışıram mən...
Nolar... yastıq qoyub yatın, general...
Siz də... cənab Fon Hols... həm də feldmarşal!

Xaricdən pulemyot səsləri eşidilir.

A l b e r t

(*qorxmuş*)

Bu nədir?

F o n H o l s

Narahat olmayın, cənab!
Əsir güllələnir...

A l b e r t

Neçə nəfərdir?

F o n H o l s

On zabit, üç yüz də adi əsgərdir.

A l b e r t

Üsyan qaldırmışlar?

H a n s

(*kinayəli*)

Üsyan... etiraz...

A l b e r t

Əsirlərin sayı azalır... çox az...
Yaxşı, bəs onlardan bizim tərəfə
Çəkdiyiniz yoxmu?

F o n H o l s

Nə üçün, vardır,
Ancaq qananlar yox... simasızlardır.

A l b e r t

Bəs alimlərindən?

F o n H o l s

Olur... ancaq az.

H a n s

Bir rus alimilə filosof Şahbaz
Əsir alınmışdır... söhbət etsəniz,
Bəlkə biz tərəfə çəkəsiniz siz.

A l b e r t

Filosof hardandır?

H a n s

Azərbaycandan...

A l b e r t

(*Fikrə gedir... mənalı*)

Bakı... Azərbaycan, İran,
Hin-dus-tan!

Xüsusən... xüsusən... Bakı şəhəri,
Ordansa... ən uzaq Şərq ölkələri...
Əmr edib gətirdin!

Hans çıxır.

A l b e r t

Qafqaz xalqlarını tezcə tovlamaq
Asan mümkün olar... çünki ruslarla
Köhnə ədavət var aralarında...
Öz qan düşmənindən intiqam almaq
Onlarda nəsildən nəsilə keçir.

F o n H o l s

Lakin... təəssüf ki, dəyişmiş onlar...
Onlarda duz-çörək, bir də etibar,
Yoldaşlıq hissi də çox möhkəm olur.
Nə vaxt ki, cəbhədə bir rus vurulur –
Çoxu yaylıq alıb ağlayır bəzən,
Ədavət getmişdir ürəklərindən...

A l b e r t

Doğrudan belədir?..

F o n H o l s

Əfsus ki... bəli!
Onlara bayraqdır yoldaşlıq əli.

A l b e r t

Təbliğat, təbliğat güclənsə, əgər,
Oyanar təzədən köhnə hisslər...

F o n H o l s

(*hərbi təzimlə*)

Bir tədbir tökərik, cənab marşal!..

Hans ilə Şahbaz gəlir. Şahbazın saçları dümağ ağarmış, özü də çox pərişandır. O, bərk axsayır.

H a n s

(*hərbi təzimlə*)

Əmrinizə görə!

A l b e r t

Əyləşin... bir az...

Hansın işarəsi ilə Şahbaz əyləşir.

A l b e r t

(*mülayim və hiyləgərcə*)

Feldmarşal, bu gəncdir filosof Şahbaz?

F o n H o l s

Özüdür...

A l b e r t

Çox gözəl... çox gözəl... şadam
Çox qəribə keçir bugünkü axşam...

(*Şahbaza*)

Hamı sizin kimi təslim olsaydı,
Çox tez qurtarardıq müharibəni.

Ş a h b a z

Təslim yox... bir əsir çağırın məni.

A l b e r t

Nə fərqi varmış ki?..

Ş a h b a z

(*sakit bir təbiətlə*)

Təfavüt çoxdur...
Yaralı əsgərin əsir düşməkdə
O qədər də böyük günahı yoxdur...
Fəqət, təslim olsa qorxudan insan,
Demək ki, yox imiş onda bir vicdan.

A l b e r t

Vicdan varlığına inanırsınız?

Ş a h b a z

İnsanın mənası bir odur, yalnız.

A l b e r t

(*gülür*)

Məncə, yox... hər vicdan gözə pərdədir,
Vicdan etiqadı zəiflərdədir...
Kimin ki süngüsü, bombası çoxdur,
Vicdanın ona bir köməyi yoxdur...
Belədir, filosof?..

Ş a h b a z

Sizcə, doğrudan...

A l b e r t

Bütün canlılardan zəifdir insan.
Odur ki, daima vicdan da, haqq da,
Dostluğa, ülfətə arxalanmaq da
Baş verir insanın zəifliyindən...
Bu xüsusda kitab yazmışam ki, mən.
Filosof Albertəm...

Ş a h b a z

Bir az xəbərim var.

A l b e r t

Fikriniz nədir?
Tarixə balaca bir hədiyyədir.

Ş a h b a z

Orijinal deyildir yazdıqlarınız –
Filosof Nitşenin fikridir, yalnız...

Albert həyəcan keçirir.

A l b e r t

Bəlkə Nitşeni də sevməyirsiniz?

Ş a h b a z

Bəlkə yox... başqadır fikirlərimiz.

A l b e r t

Kimi sevirsiniz bəs almanlardan?

Ş a h b a z

Birini sevərdim, o da bir zaman...

A l b e r t

O kimdi?

Ş a h b a z

O – Höte, “Faust”u yazan.

A l b e r t

Bəs indi, fikriniz dəyişmiş yoxsa?

Ş a h b a z

Bəli, “Faust”dakı gizli bir məna
Gülür insanlığın arzularına.
Orda Mefistofel qələbə çalır,
İnsan qüdrətiysə kölgədə qalır.

A l b e r t

(*kinayə ilə*)

Bəs sizin fəlsəfə, Hürmüz, Əhrimən?..

Ş a h b a z

Hürmüz xəbər verir qərinələrdən.
Orda çarpışsa da xeyir ilə şər,
Fənalıq qurdunu öldürür bəşər.
Əhrimən səpsə də yalnız zülməti.
Hürmüzün eşqidir insan qüdrəti.

F o n H o l s

İndi də çarpışır Əhrimən, Hürmüz?

Ş a h b a z

İndi də çarpışır gecəylə gündüz...

A l b e r t

Hardan kəşf elədin bu qanunu sən?

Ş a h b a z

Əsgəri olduğum müharibədən.

F o n H o l s

(*qəzəbli*)

Siz kommunistsiniz!

Ş a h b a z

Xeyr... bitərəf...

H a n s

Çox gözəl dərs almış bolşeviklərdən.

Ş a h b a z

Öz etiqadımla danışıram mən...

A l b e r t

Feldmarşal!

(*O, Fon Holsu ətrafa çəkərək ikilikdə danışır.*)

A l b e r t

Qabaqda Şərq vardır... bunu birtəhər
Tovlasaq, şübhəsiz, çox xeyri dəyər.
Görürsən, kamildir.

Fon Hols

Doğrudur, cənab!
Lakin zəhərləmiş onu inqilab,
Ağlım çətin kəsir dəyişməyinə.

Albert

Nə qədər fürsət var... çalışın yenə.

(*O Şahbaza dönərək, qorxutmaq üsulu ilə.*)

De, ölüm şirindir... yoxsa yaşamaq?

Şahbaz

Mənim qibləgahım həyatdır, ancaq.

Albert

İkisindən biri... dönsəniz, əgər,
Həyat olacaqdır sizə müyəssər.
Lakin əvvəlkini desəniz, yalnız,
Əmrimlə odlara yanacaqsınız.

Şahbaz

(*fikrə gedərək*)

Həyatmı, ölümmü, – böyük sualdır...
Elə bil yerlər də, göylər də laldır...

Hicran nəğməsi çalınır, Şahbazın üzündə təbəssüm işıqları parlayır.

Albert

Neçin susursunuz, şirindir həyat?

Şahbaz

Çox şirin olsa da, əsirəm... heyhat!

A l b e r t

Artıq cavab verin, filosof Şahbaz!

Ş a h b a z

Cənab, danışıram... dayanın bir az.

A l b e r t

Ha... ha... kim ilə?

Ş a h b a z

Öz vicdanımla...
Günəşli, gündüzlü asimanımla.

Musiqi canlanır. Şahbaz üzündə təbəssüm xəyala getmiş, Fon Hols, Albert və Hans ona kinli gözlərlə baxırlar, yavaş-yavaş pərdə düşür.

P ə r d ə

ALTINCI ŞƏKİL

İkiotaqlı bir zirzəmi. Divarlar nəm və soyuqdur. Səhər qaranlığı yavaş-yavaş aydınlaşır. Əlli nəfər Azərbaycan əsgəri əsirdir. Şahbaz sol divarın dibində, şəfqət bacısı isə sağ divara arxasını söykəyib, əlləri qoynunda oturmuşdur. Yatanlar, xəstələr, acından sustalanlar var. Həzin bir musiqi.

Ş a h b a z

Açılmaq bilməyir zalım səhər də,
Başımda donmuşdur düşüncələr də.
Didib parçalayır məni dörd divar,
Nə qurtuluş yolu... nə də ümid var...
Boğur nəfəsimi bu zil qaranlıq,
Ah, Günəş, ah, Günəş... barı, bir anlıq
Görünüb, sonradan batsaydı yenə,
Mən səcdə qılardım bu hörmətinə.

D i l d a r

Şahbaz, yatmamısan, hələ oyaqsan?

Ş a h b a z

Yox, bacım... sən özün məndən sayaqsan.

D i l d a r

Üç gündür gözümdən çəkilmiş yuxu...
Didir ürəyimi bir qara qorxu.

Ş a h b a z

Nədən qorxursan ki?..

D i l d a r

Yalnız ölümdən,
Ölümün nəfəsi yaman murdardır.

Ş a h b a z

Ölümdən zövq alan bir almanlardır.

D i l d a r

Doğrudan, nə üçün belədir onlar,
Nə üçün qatildir, söylə, almanlar?

Ş a h b a z

Qədim tarixi var bu pis adətin,
Onlar aşiqidir hər fəlakətin.
Səadət adlanan gözəl bir pəri,
Yaxud da Günəşin al şəfəqləri
Onlara yad kimi görünür, Dildar
Odur ki, cəlladdır qatil almanlar.

D i l d a r

Bəs həyat ölümdən şirindir, Şahbaz,
Neçin həyat üçün yaşamayırlar?

Ş a h b a z

Bunun hikmətini düşünsən bir az,
Çox çirkin olsa da öz tarixi var.

(*O əllərini ovxalayıb gəzinir.*)

Həyat dediyimiz o gözəl məna,
Tale dediyimiz müqəddəs dünya
Yaranır insanın arzularından,
Hər təmiz vicdanın ilk baharından,
Məsələn, dost olmaq, bir sirdaş olmaq,
Ya ata, ya oğul, ya qardaş olmaq,
Gözəl bir dilbərin eşqilə gülmək,
Bir çörəklə düzün qədrini bilmək,
Keçən tarixləri varaqlayaraq
Babalar eşqilə bəxtiyar olmaq,
Ədalət, insanlıq, şərəf və namus,
Bir sözlə söyləsək, insana məxsus
Bu sifətlər ilə yaranır həyat,
Alman qəlbindəsə bu yoxdur, heyhat!

D i l d a r

Neçin bu sifətlər yoxdur onlarda?
İnsan yaranmamış məgər onlar da?

Ş a h b a z

Əzəldən saf olur insan fitrəti.

D i l d a r

Yaxşı, nə korlamış bəs bu milləti?

Ş a h b a z

Yalnız qarətçilik... talana uymaq...
Könüllər mülkünü xaraba qoymaq...
Özgə zəhmətilə yaşamaq fikri,
Alman millətinin bu axmaq fikri
Əsrlərdən bəri azardır, azar –
Hələ nə dərmanı, nə təbibi var!

D i l d a r

Onların gözündə bir quldur insan.

Ş a h b a z

Cəlladda qan olmaz, oğruda vicdan.

S ə s l ə r

Ah!.. Aman!.. , ölürəm... Bir parça çörək...

D i l d a r

O yazıq, deyəsən, lap keçinəcək.

(*Dildar əsirlərin arasına gedir.*)

Ş a h b a z

Əsiri acından öldürür bunlar,
Nəsildən nəslə bütün qanunlar,
Qaydalar tapdanır. Oyansın torpaq,
Qoy insan dərdilə alovlanaraq
Cəlladlar başına bir külüng çalsın,
Azadlıq eşqilə yer nəfəs alsın.

(*O, bir küncdə əyləşir, dəftərini dizi üstə tutub yazır;
hava artıq işıqlanmışdır.*)

S ə s l ə r

– Eh, dünya... yasdadır indi analar...
– Nə yaman olurmuş həbsxanalar...
– Doktor! Mən ölürəm... əlacın varmı?..

D i l d a r

Yox, qardaş, aclığa dərman olarmı?

S ə s l ə r

– Dayan, insaf elə, əlini saxla!..
– Bala, qapıya çıx, həyəti yoxla,
– Deyəsən gələn var... kim ola görən?
– Gülbahar, Gülbahar! Ah, qızım, sənsən?..
– Öldü köpək oğlu? Gəbərdi, aha!..
– Görən çoxmu qalır hələ sabaha?..

D i l d a r

Aman!.. Nələr deyir bu qərib səslər,
Elə bil bağrıma sancılır xəncər.

Ş a h b a z

Nə deyir, nə deyir bizə istiqbal,
Qalib gələcəkmi cahanda kamal?

(*O yazır, hicran nəğməsi onun xəyalına gəlir.*)

Ş a h b a z

Odur, ah, Səhərdir, onun səsidir.
Çaldığı hicranın ilk nəğməsidir.
Odur, o sənətin asimanında.

S ə h ə r i n s ə s i

Yox, yox... səninləyəm, sənin yanında.

Ş a h b a z

Bizi görürsənmi, yaman dardayıq,
26-lar tək zindanlardayıq.

S ə h ə r

Cəllada baş əymə, babaların tək.

Ş a h b a z

Sağ ol! Dağa döndü sinəmdə ürək.
De, uşaq necədir, məni anırmı,
Ata həsrətilə qəlbi yanırmı?

S ə h ə r

Ana qoynundadır, qalma nigaran.
Həyata öyrədir onu da zaman.
Əsərini qurtar... gözləyirik biz,
Oxusun gələcək nəsillərimiz.

Ş a h b a z

O yarımçıq qalır, tez ölürəm mən.

S ə h ə r

Ya oğlun tamamlar, ya da öz nəvən.

D i l d a r

(*Şahbaza yaxınlaşaraq*)

Şahbaz, bir çarəmiz qalmadı daha.

S ə s

Dözək... hələ dözək... mədəd Allaha!

Ş a h b a z

Gəl, gəl, bu bu divarı yaraq birtəhər!

D i l d a r

Yarıb qaçışaqmı, mümkünmü, məgər?

Ş a h b a z

Yox, Dildar! Qaçmağa qalmamış imkan,
Başqa bir fikrim var...

(*O, divarı dırnaqları ilə didir.*)

D i l d a r

Aqil bir insan
Artıq şaşırmışdır, dəhşətə bir bax!
Yazıq, olmuya ki, havalanacaq.

Ş a h b a z

Aha... qopdu bir daş, qopdu, bax, Dildar!

Əsirlər onun başına toplaşır.

S ə s

Şahbaz, de, qardaşım, nə məqsədin var?

Ş a h b a z

(*dəftərçəni qoynundan çıxararaq*)

Bu səhər... Yarımçıq qalıb bu əsər,
Deyirəm gizləyim bunu birtəhər.

Bəlkə daş altından tapıldı bir vaxt,
Bir də dünya gördü bu nakam, bədbaxt...

(*O, əsəri ovuğa qoyub, daş parçasını yerinə qoyur.*)

Əlvida, əlvida, ey ilk əsərim!
Səninlə keçmişdir əziz günlərim.
Mən səndən ayrılıb getsəm də bu dəm,
Ya oğlum tamamlar, ya da öz nəvəm.

O bayılır, əsirlər onu yavaşca yerə qoyurlar.

D i l d a r

Şahbaz, qoy üzməsin səni xəyallar.

Ş a h b a z

Hər qışın sonunda gülür bir bahar.

(*O ayağa qalxır.*)

General Hans gəlir.

H a n s

Yaxşı, vicdanınız nə dedi sizə?
Yoxsa, pərdə tutdu gözlərinizə.

Ş a h b a z

Artıq mən hazıram!

H a n s

Ha... ha... ha... bunu
Qabaqca desəniz yaxşı olmazdı?
Yoxsa tarixlərdə adın qalmazdı?..

Ş a h b a z

Artıq mən hazıram!

H a n s

Buyurun, gedək!
Açıq təbiəti ziyarət edək!
Bir az hava udun, rənginiz gülsün,
Bir az başınıza qar da tökülsün.
Ağlınız daha da yerinə gələr.
Sizlə həmfikirdir bütün əsirlər.

Ş a h b a z

Əmr edin!

H a n s

Nə əmr? Artıq sirdaşıq.

Ş a h b a z

Nə vaxtdan cəllada biz də yoldaşıq?
Əmr edin, daxmaya qoy od vursunlar.

H a n s

(*qəzəblə gəzinə-gəzinə*)

Bəs belə... çox gözəl!..

Ş a h b a z

Uzatma, murdar!

H a n s

Bəs bunlar, bunlara cavabdehsiniz?..

Ş a h b a z

Özlərindən sorun.

H a n s

Yaxşı... deyin siz!

S ə s l ə r

– Biz də!.
          – Biz də!..
                    – Yandırın bizi!..
– Satmarıq, satmarıq şərəfimizi.

D i l d a r

Qəlbimiz, eşqimiz, məsləkimiz bir –
Odur ki, rəyimiz ayrı deyildir.

H a n s

Zavallı filosof, bil, şərəf deyə,
Səbəb siz oldunuz bu faciəyə.

Ş a h b a z

İstər Allah olsun, istər peyğəmbər,
Örtür cinayəti bütün canilər.

H a n s

İndisə tələsmə, keçmədən bir an
Yanıb od içində qovrulacaqsan.
Nəsibin ölümdür, ölümdür heyhat!..

Ş a h b a z

Fəqət mən, – yaşasın, deyirəm, – həyat!..

H a n s

Yaşamaq desən də ölürsən, ölür!

Ş a h b a z

Ölüm də şərəfli həyatla gülür.

Hans getmək istəyir.

Ş a h b a z

Dayanın, general!

H a n s

Hə, deyin görək.

Ş a h b a z

Bilin ki, doktordur bu dilbər mələk,
Sizdə insan qanı varsa da bir az,
Bunu yandırmayın.

D i l d a r

Aman, yox, Şahbaz!..
Namusu ləkəli yaşamaram mən.
Halal süd əmmişəm ana döşündən.
Qoy cəhənnəm olsun!..

Hans gedir.

D i l d a r

Nəydi əməlin?

Ş a h b a z

Dedim sağ qalarsan... bəlkə də əlin
Bir yana yetişdi... səhv elədin sən,
Bəzən həyatdakı bir təsadüfdən
Səadət yaranır.

Evə od vurulur, əsirlər görüşüb öpüşürlər, divarlara sığınırlar.

Ş a h b a z

Təəssüf etməyin, qardaşlar, buna.
Şərəf bir ziynətdir insan oğluna!

H a n s

(*bayırdan*)

Ha... ha... ha...Yaşamaq! Artıq odlanın,
Artıq külə dönüb odun tək yanın!

D i l d a r

Uf... İslam... O gəlib çıxsaydı bu dəm...
Aman... gözlərimdə alışır aləm.

Ş a h b a z

(*həzin bir səslə*)

Gəl, bacım, dəmidir son ayrılığın,
Bir göyərçin kimi qoynuma sığın.
Gəl, ana yurdumun ismətli qızı,
Tarixlər unutmaz bu haqqımızı.

S ə s l ə r

– Yandım, ah!..

(*Yıxılır.*)

– Yandım, ah!..
– Alışdım, aman!..

(*Yıxılır.*)

Ş a h b a z

Sanki qıfıllanmış bütün asiman!

Uzaqdan Divani havası üstə marş səsi gəlir.

Ş a h b a z

Dildar... O, Səhərin simfoniyasıdır,
Ah, onun... o qəlbin öz dünyasıdır.

Marşın səsi yaxınlaşır, böyük bir hücum nəfəsi duyulur, topların, təyyarələrin səsi gurlayır. Uzaqdan Eldarın nərəsi eşidilir.

E l d a r

Gəl, gəl, çulu cırıq kəndliyəm mən də,
Şahla vuruşaram yeri gələndə.

S ə s

Ah... bizimkilərdir...

(*Yıxılır.*)

D i l d a r

Bəs İslam... hanı?

İ s l a m

Söndürün, söndürün, bu yanğınları!

D i l d a r

Odur, ah, özüdür... tez gələ, barı...

Ş a h b a z

Özüdür, özüdür, zəfər ordumuz,
Vətən torpağımız, ana yurdumuz!
Dildar!.. Aç qollarımı... odlandı başım.

D i l d a r

Sən məni əlindən burax, qardaşım!

(*Şahbazın qucağından yerə yıxılaraq*)

Of!.. Aman!... qaraldı... söndü kainat...

Ş a h b a z

(*yana-yana*)

Mən yenə, yaşasın, deyirəm həyat!

O, əli alnında arxası üstə divara dayanır. Alovlar sürətlənir, musiqi get-gedə canlanır. Bayırdakı ura səsləri havaya lərzəyə salır; yavaş-yavaş pərdə düşür.

P ə r d ə

YEDDİNCİ ŞƏKİL

Fon Holsun mənzili və qərargahı. Fon Hols, Hans, bir çox zabitlər təlaşdadırlar. Şəhərdə böyük bir həyəcan var, təyyarə və top səsləri eşidilir.

F o n H o l s

(*Telefonla danışır.*)

Komendant! Komendant!

(*Trubkanı hirslə vurur, gəzinir.*)

Cavab gəlməyir!

H a n s

Feldmarşal, sinirim heç dincəlməyir...

F o n H o l s

General, toxtadın özünüzü bir.

H a n s

Feldmarşal, bu yaman mühasirədir,
Ayağa qalxmışdır bütün şəhər də.
Ax... tülkü kimidir bizimkilər də.

F o n H o l s

(*telefona qaçaraq*)

Komendant, komendant!
Hə... dillən görək.

Amaliya və Nataşa içəri otaqdan yüyürüb gəlir, Hansa yaxınlaşırlar.

A m a l i y a

General, məhv olduq!..

N a t a ş a

General, qaçaq!..

H a n s

Haraya, haraya, iştahına bax!

A m a l i y a

General, Berlinə... təyyarə çağır...

H a n s

Yox, xanım, əfv edin... göydən od yağır,
Gərək düşünəydik bir azca qabaq.

N a t a ş a

Aman... Amaliya, izdihama bax!..

F o n H o l s

(*Telefonla danışır.*)

Necə, ikinci xətt!..
Bəs bizimkilər?..
Necə baş qaldırıb büsbütün şəhər?..

(*O, trubkanı bərk çırpır, qadınlara acıqlanaraq.*)

İçəri doluşun!

A m a l i y a

Yox... qaçaq... qaçaq...
Onlar qərargahı gəlib tutacaq.

F o n H o l s

İçəri, deyirəm!..

(*O, tapançaya əl aparır, qadınlar qorxub qaçırlar.*)

Şəhərin yarısı getmişdir əldən.

H a n s

Bir ölçüb-biçsəydik bunu əzəldən...
Barı canımızı qurtarardıq biz.

F o n H o l s

İndi başlanmayır səhvlərimiz,
Berlindən çıxanda... o vaxt, o zaman
Fürer cənabının ustalığından...
Birbaşa... birbaşa... Moskvayadək...
Buyur, nə arxa var, nə də bir kömək...

H a n s

Baltik dənizindən Qafqaza qədər
Cəbhələr, cəbhələr, elə cəbhələr...
Buna qüvvət çatar?!. Strategiya...

F o n H o l s

Bu bir tragediyadır, bir tragediya.

H a n s

Tragediya yaxşıdır... bir komediya.

F o n H o l s

(*Zabitlərə əmr verir.*)

Çəkin içəriyə pulemyotları.

Zabitlər gedir.

Bir az özümüzü saxlayaq, barı,
Bəlkə kömək gəldi...

H a n s

Kömək hardadır?
Şəhər odlardadır, alovlardadır.

A m a l i y a

General, feldmarşal!

F o n H o l s

Cəhənnəm olun,
İçəri dolun!

A m a l i y a

(*onun yaxasından yapışaraq*)

Yox, yox, gəl qaçaq, Fon Hols, əzizim!

F o n H o l s

(*onu itələyərək*)

Çəkil, cəhənnəm ol!

A m a l i y a

Yox... yox, gəl qaçaq!

F o n H o l s

Sən məni daha da karıxdırırsan...
Al!.. Gəbər, it qızı!

Amaliya yıxılır, zabitlər pulemyotları gətirib pəncərələrinə ağzına düzür.

F o n H o l s

Düzəldib dayanın əmrə müntəzir.

H a n s

Havada nə yaman təyyarə gəzir.

F o n   H o l s

Nə bilək... sən özün deyirdin azdır
Düşmənin topları, təyyarələri.

H a n s

İşlər çox dəyişib o vaxtdan bəri...

F o n   H o l s

(*Telefona qaçır.*)

Allo! Səs gəlmədi... bu da rabitə...
Yəqin ki, kəsmişlər bütün xətləri.

H a n s

Alov bürümüşdür bütün şəhəri,
İndiyə telefon, rabitə qalar?!

F o n   H o l s

Yaxşı, de, nə fikrin, nə əlacın var?

H a n s

İt kimi qorxuram ələ düşməkdən,
Özümü öldürmək istəyirəm mən.

F o n   H o l s

Öldür, yaşasan da, ölsən də heçsən,
Mən də sənin kimi, sənin günündə.

(*O, hirsli-hirsli gəzinir, papiros çəkir.*)

Birbaşa, birbaşa strategiya...

Hans

Yerlər də, göylər də... dəyişmiş dünya.

Zabit

Onlar yaxınlaşır, lap yaxınlaşır...

Fon Hols

Atəş!..

Pulemyotlar işə salınır.

Hans

Yox... gəlirlər...

Fon Hols

Lap ağlım çaşır...

Radio səslənir.

Cəbhədən bir addım geri çəkilən
Hər kəsi boğazdan asacağam mən.
Hücumla! Hücumla! Yalnız birbaşa...

Fon Hols

Buyur, cənab Fürer! Buyur... tamaşa,
Birbaşa! Birbaşa!..

Hans

Yox bir zəhrimar!
Ağızın istidir... nə xəbərin var!

O, tapançanı gicgahına tutur. Pauza.

Hans

Yox... əlim gəlməyir... Hünər istəyir.

Fon Hols

Bir, bax! Güllələri udurlar... udur,
Budur, mən dediyim igidlik, budur.

Hans

Bu hünər hardadır bizimkilərdə?
Yox, getdi hiylə də, getdi hünər də.

Fon Hols

Toxtayın, general, son nəfəsədək,
Biz təslim olunca vuruşaq, gərək.
Yenə qənimətdir, qoy qıraq bir az.

Hans

Feldmarşal, vuruşmaq daha yaramaz.
Bu saat doluşub bizi qırarlar.
Təslim olmağın da öz möhləti var.

Fon Hols

Sonuncu, sonuncu patrona qədər.

Hans

Bax, bax, nə qaçışır gör bizimkilər.

İzdiham yaxınlaşır, Divani marşı eşidilir. Eldarın səsi gəlir.

Eldar

Gəl, gəl, çulu cırıq kəndliyəm mən də,
Şahla vuruşuram yeri gələndə.

F o n H o l s

Dayanın, ağ bayraq qaldırın, artıq!

Zabitlər atəşi dayandırır, ağ bayraq qaldırırlar. Bayırda atışma səsi kəsilir. Fon Hols və Hans başını aşağı salıb dayanmışlar. Eldar, Güloğlan, Valentin, başqa əsgərlər pəncərələrdən və qapılardan doluşurlar.

E l d a r

Təslim! Çulu cırıq kəndliyəm mən də,
Feldmarşal tuturam yeri gələndə...

G ü l o ğ l a n

(*Tüfəngi üzünə tutaraq, lakin geri çəkilə-çəkilə qaldırır.*)

Yoxsa bu saat
Anamın caniçün başın gedəcək.

F o n H o l s

Bir general gəlsin bizi tutmağa.

V a l e n t i n

(*bir əsgərə*)

Get, İslamı çağır... buyurun ağa.

Güloğlan və bir çox əsgərlər o biri otağa keçirlər.

Sən öl, lap acmışdım. Baş açılır ki...
Gör bir araq varmı? Doldur, bəri ver.

E l d a r

Var, var, özü də lap urus arağı,
Ala başına çək, canın qızışsın.

Valentin araq şüşəsini başına çəkir. Güloğlan Nataşanı qabağına salıb gətirir.

G ü l o ğ l a n

Bir ceyran tutmuşam..
Özü də casus...

Nataşa ilə Valentin birdən göz-gözə gəlirlər.

N a t a ş a

Valentin, Valentin, tı moy daraqoy!

V a l e n t i n

Kaneçno, kaneçno, çox gecdir, əfsus!..
Xanım, mən əsgərəm, özüm də bir rus,
Babamdan irs qalmış şərəflə namus.
Al, köpəyin qızı!

Nataşa yıxılır.

E l d a r

Əlin var olsun!

V a l e n t i n

Qoy bizdən namus da yadigar olsun!
Gələcək nəsillər oxusun bunu,
Bilsinlər şərəfin nə olduğunu.

G ü l o ğ l a n

Valentin, Valentin, öpüm üzündən,
Anamın caniçün lap kişiymişsən!..

İslam general libasında bir yığın zabitlə gəlir, bizimkilər onu hərbi təzimlə qarşılayır.

İ s l a m

Buyurun, feldmarşal, bir də general,
Artıq əsirsiniz.

F o n H o l s

Ancaq deyin, siz,
Deyin doğrudanmı generalsınız?

G ü l o ğ l a n

Anamın caniçün!

İslam vəsiqəsini Fon Holsa göstərir, o, baxıb tanış olur.

F o n H o l s

Çox gözəl... gedək!

İslam onları aparır.

V a l e n t i n

(*pəncərədən baxaraq*)

Nə qədər gözəldi bir bu şəhər,
Böyük meydançalar, geniş küçələr –
İndi başdan-başa xarabazardır,
Hər addım başında min uçuq vardır.
Ah ana, ah ana, zavallı ana!..
Bəlkə can vermisən sən yana-yana.
Bəlkə son nəfəsdə məni andıqca,
Qəlbinümman kimi dalğalandıqca,
Kimsə çatmamışdır harayına, ah!..
Sənə sirdaş olmuş qəlbində Allah.

(*O, başını əlləri arasına alıb, fikrə gedir.*)

E l d a r

Güloğlan, Cəlalı görmədin ki, sən?

G ü l o ğ l a n

Yox... dünəndən bəri görməmişəm heç.

E l d a r

Yaxşı, bir şəhəri dolanıb gəzsən,
Bəlkə də rast gəldi...

G ü l o ğ l a n

Darıxma, tez-gec,
Qəlbimə damıb ki, o da gələcək.
Anamın caniçün!

E l d a r

Ə, durur anan?

G ü l o ğ l a n

Bıy... niyə durmasın, özü də şir tək,
Ağzını xeyrə aç, ə... nə yaman nəssən!
Yaman da inaddır... dilini kəssən,
Elə dediyinin üstündə durur,
Kim ağız tərpətsə. başından vurur.

E l d a r

Doğrudan?

G ü l o ğ l a n

Sən öl!

E l d a r

Özünün caniçün.

Eldar Valentini fikirdən ayıldaraq.

E l d a r

Dur görək, əşi!
Geri dönməyəcək çarxın gərdişi.
Sən tək oğul doğub rəhmətlik anan,
Onun nə dərdi var?..

G ü l o ğ l a n

Nə olub, balam,
Biz kişi deyilik?.. Hamıdan əvvəl
İki generalı mən tutdum ki, mən.

E l d a r

Dastan yazılacaq bu hünərindən.

Eldar çırtıq vura-vura Güloğlan havasını oxuyur.

G ü l o ğ l a n

Yaxşı, bilirsən ki, onu doğrudan
Qızlar mənə qoşub?..

E l d a r

Doğru deyirsən?

G ü l o ğ l a n

Anamın caniçün. Bəs nə bilirsən?

Cəlal bir neçə əsgərlə qayət pərişan bir halda gəlir.

E l d a r

Möhtərəm şairə salamlar olsun,
Bu dünya durduqca o da var olsun!

C ə l a l

Burax zarafatı, qaradır qanım.

(*O əyləşib fikrə gedir.*)

V a l e n t i n

Sən də mənim kimi dərdlisən canım,
De görək, nə olmuş?

C ə l a l

Valentin, bilsən,
Bir ildırım keçdi bu gün qəlbimdən.
Böyük bir müsibət oxladı məni,
İndi mən anladım müharibəni.
Yalnız evlər deyil, şəhərlər deyil,
Bu toplar altında xaraba qalan
Ağıllar da uçur... ürəklər də bil.
Bu insan dərdinə dözməyir vicdan.

V a l e n t i n

Yaxşı, həssas olur bütün şairlər.
Özün bilirsən ki, bizimdir zəfər.
Bu qanlar üstündən bayraq çəkərək,
Ordumuz yol açır düz Berlinədək.

E l d a r

Cəlal, bəs hardaydın dünəndən bəri?

C ə l a l

Dünəndən gəzirdim xərabələri
Bir evdə, bir evdə əlli bir nəfər –
İki zabit ilə qırx doqquz əsgər,
Dünəncə lap dünən yandırılmışdır.
Ah, Şahbaz, ürəyim lap qırılmışdır.

(*O ağlayır.*)

E l d a r

Şair, ağlayarmı cəbhədə əsgər?

C ə l a l

Hər yerdə bir deyil bütün ürəklər,
Yananlar da vardır, yanmayanlar da.
Of, zülmət görürəm asimanlarda,
Tutulur gözümə bir qara pərdə.
Bir ilan başı var bütün göylərdə.

(*O, cibindən Şahbazın dəftərini çıxararaq*)

Budur, daş altından tapmışam bunu...
Siz də bilirsiniz kim olduğunu.

Hamı heyrətlə dəftərə baxır.

V a l e n t i n

Şahbazın, Şahbazın, onun dəftəri...

C ə l a l

Bəli... filosofun lap ilk əsəri.
Alovlar içində yarımçıq qalmış,
Cildi toz-torpaqlı... rəngi saralmış.

Budur, bu, faşizmin rəzil varlığı,
Məhv edir ağılla bəxtiyarlığı.
Valentin, yaxın gəl, gör nə yazmışdır.

Hamı dəftərə göz dikir.

C ə l a l

(*Oxuyur.*)

“Bu yarımçıq qalır, vaxtsız ölürəm,
Ya oğlum tamamlar, ya da öz nəvəm”...

V a l e n t i n

Bu bir həqiqətdir, deyildir sual.

C ə l a l

Görək nə göstərir bizə istiqbal!..

P ə r d ə

SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

Gənc Şahbaz gəzə-gəzə dərin-dərin düşünür.

Ş a h b a z

Qalib gələcəkmi cahanda kamal?
Atamdan irs qalmış bu böyük sual.
Elmin göylərində parlasın gərək,
Üfüqdən-üfüqə qanad gərərək –
Uçduqca, uçduqca bu düşüncələr,
Kamalla yaranır hər böyük əsər.

Pauza.

Varlığın əzəli bir qanunu var:
Zaman dəyişsə də, dönsə də rəng-rəng,
Cahanın qəlbində tutmuşdur qərar
Min hüsnün anası, böyük bir ahəng...
Öylə bir ahəng ki, bütün kainat
Yaşar o rübabın təranəsilə...
Ah... o əbədiyyət ilahəsilə
İnsan qovuşacaq öz dünyasında.
Xilqətin əzəli, ilk mənasında
Nə vaxtsız ölüm var, nə vaxtsız həyat!
Yaransın, yaşasın, qocalsın insan,
Solsun çiçək kimi vaxtı yetişcək.
Ölüm qapısını açdığı zaman
Onun gəlişindən qorxmasın ürək.
İçsin o badəni bir şərbət kimi,
Müqəddəs, ilahi bir nemət kimi.
Torpağa dönsə də, ucalsın göyə,
Ölsün, mən yaşadım, yaratdım deyə!

Budur əbədiyyət! O qüdsi ahəng!
Məncə pozulmazdır onun təməli,
Bu, görünsə də bir əfsanə tək,
Sabah yaradacaq insanın əli...

(*Sola gedir.*)

T a t y a n a

(*tək gəlir*)

Yox... yox... ürəyimə dammışdır, inan!
Onun o mənalı baxışlarından
Bir sevda oxunur... o sevir məni,
Duyuram, duyuram, o nəşidəni.

Pauza.

Bəs neçin dinməyir, sevirsə, əgər?
Yox... yox... qaraqabaq olur alimlər.

Bizdə ürək dinir, onlarda şüur,
Yəqin susmağının səbəbi budur!
Qabaqca mən özüm açılsam nolar?
Xeyr! Bir zinətdr qadına vüqar...
Bir də, o kişidir, bütün kişilər
Çox xudpəsənd olur... düşüb həvəsə,
Qadın öz eşqini açıq söyləsə,
Onu bir ağılsız, yüngül sayırlar...

(*Gedir.*)

Cəlal, Səhər və Valentin gəzişirlər.

V a l e n t i n

Nə qədər səfalı bir yermiş, Cəlal!
Baxdıqca aləmi seyr edir xəyal...

C ə l a l

Hələ o rəngarəng göylərə bir bax!
Şərq insanları tək bardaş quraraq,
Sanki məclis qurur əlvan buludlar...

S ə h ə r

Yaşamaq, yaşamaq, şirindir həyat!
Nə qədər xoşbəxtdir bütün kainat!
Lakin şad yaranmış bu təbiəti
Bir də ağlatmasın qoy qəsbkarlar.
Qoy insan oğlunun ilk məhəbbəti
Nəsildən-nəslə keçsin yadigar.

V a l e n t i n

Təəssüf ki, mənim ilk sevdiyim qız
Ürəkdən boş çıxdı, başdan ağılsız.
Lakin Tatyananın ruhu dərindir,
Ürəyi istisə, ağlı sərindir!

S ə h ə r

Tay tayını tapar, bizim oğlan da,
Sizin qızınızdan geriyə qalmaz!

V a l e n t i n

Şübhəsiz, ağıllı bir gəncdir Şahbaz!
Mən onu ilk dəfə görən zamanda
Atası Şahbaza oxşatdım.

C ə l a l

Bəli!
Onu yaman yıxdı dövranın əli!
Ən böyük dəhşətdir, ən böyük zülüm,
Hər vaxtsız doğuluş, hər vaxtsız ölüm.

S ə h ə r

Lakin bəxtiyardır bizim nəsillər,
Qayıtmaz bir daha o yaman illər!

V a l e n t i n

Qoy xoşbəxt yaşasın nəsillərimiz!
Bu səadət üçün qan tökmüşük biz!

S ə h ə r

Tatyana! Tatyana! Oğul, ay Şahbaz,
Gəlin, xörək yeyin!

C ə l a l

Tələsmə, Səhər,
Təbiət gözəldir, qoy gəzişsinlər...

S ə h ə r

Cəlal! Hər gördükcə bizim Şahbazı,
On il cavanlaşır ürəyim azı...

C ə l a l

Bəli, Səhər bacı... Bütün qocalar
Özünü aldadır bu xəyal ilə...
Lakin qocalığa yoxdur etibar.
Qoy gənclik sevinsin istiqbal ilə!

S ə h ə r

Elə bil, atası Şahbazdır uşaq.
Bəzən qaşlarını sıx-sıx çataraq,
O, fikrə getdikcə lap Şahbaz olur.

C ə l a l

Ürəyin açılır, kefin saz olur.

S ə h ə r

Lakin... unudulmaz hicran cəfası!

V a l e n t i n

Qoca Şərq! Qoca Şərq! Qadın vəfası!

C ə l a l

Yaxşı, qurtarmadı “Hicran nəğməsi”?

S ə h ə r

Yox, Cəlal, yazıram... o, simfoniyadır...
Döndükcə qəlbimin yüz səhifəsi,
Bəlkə də ömrümün sonuna qədər
Tamamlanmayacaq bu böyük əsər.
Bir də qurtarmağa qorxuram onu,
Bəs nəylə keçinsin ömrümün sonu?

C ə l a l

İnsan qocaldıqca yaşamaq istər.
Gənclik zamanında, aqil bir nəfər
Mənə demişdi ki, ölməyin vaxtsız,
İnsan həyat üçün yaranır yalnız.
Bir aysa, bir ilsə ömrü artıran
Böyük qəhrəmandır, aqil bir insan,

S ə h ə r

Bunlar hara getdi?

(*O yan-bu yana boylanır.*)

C ə l a l

Görünür, dostlar
Dil tapıb... qoy olsun... qoy bütün aləm
Nə bir qüssə duysun, nə də ki, bir qəm.
Qoy eşqin odunu duyan hər vicdan
Nə iztirab çəksin, nə də ki, hicran.

Onlar sağa gedir.

Ş a h b a z

(*gəlir*)

Of... Başım yorulur... min bir həqiqət
Gəlib toqquşduqca baş-başa bəzən.
İdrak göylərini seyr edib gəzən
Gözəllik beşiyi – ana təbiət,
Hər daş parçacığı, hər dalğalı su,
İnsan övladının min bir arzusu,
Qansız, ədavətsiz böyük istiqbal,
Hamsı öz donunu lalədən geyir,
Hamsı bir ağızla, bir səslə deyir:
“Qalib gələcəkdir cahanda kamal!”

Tatyana gəlir.

T a t y a n a

(*gözaltı ona baxaraq*)

Onun alnındakı o gizli məna
Böyük bir aləmdir sonsuz bir dünya.
Daima düşünür... çatılır qaşı...
Bəzən də baxışı borandır, qışdır;
Sanki bu aləmdə o yaranmışdır.
Yerin də, göyün də ürək sirdaşı...
Yox... daha qalmadı səbrim, qərarım,
Mum kimi yumşaldı lap ixtiyarım.
Yox, açılacağam.

(*Şahbaza yaxınlaşaraq*)

Sizsiniz, Şahbaz?
Mane olmadım ki?

Ş a h b a z

Niyə ki, bir az.

T a t y a n a

Mən gedə bilərəm!

Ş a h b a z

Yox... artıq gecdir.
Başı yormağın da mənası heçdir.

T a t y a n a

Lakin... çox yaraşır düşünmək sizə.
Bəzən duman gəlir gözlərinizə.

Sizsə bir dağ kimi dayanarsınız,
Sonra al şəfəqə boylanırsınız...

Ş a h b a z

Görünür, həssasdır sizdəki diqqət!

T a t y a n a

İnsan yaratmışdır bizi təbiət.

Ş a h b a z

Yox! Gərək açılam... sonra gec olar...
Bəzən bir anlığa geciksə insan,
Çıxmaz ömrü boyu fırtınalardan...
Hər həqiqətin də öz zamanı var!
Əfv edin, mümkünmü mələyi sevmək?

T a t y a n a

Mələyi? Nə bilim? Nə deyir mələk?

Ş a h b a z

O hələ susmuşdur...

T a t y a n a

Bəs siz?.. İnsafsız?
Qabaqca qəlbini heç açarmı qız?

Ş a h b a z

(*onun əllərini tutaraq*)

Əfv edin! Şəksiz ki, mənəm müqəssir,
Ürəyim yarpaq tək titrəyib əsir.

T a t y a n a

(*utancaq bir halda*)

Düzü... mənimki də...

Ş a h b a z

Dərdimiz birdir!

T a t y a n a

Artıq, taleyimiz ayrı deyildir!

Ş a h b a z

Əfv edin, mümkünmü mələyi öpmək?

T a t y a n a

Eşqi öpüşməkdə görməyir mələk...

Ş a h b a z

Mən ki, mələk deyil, canlı insanam?
Məni də bir kişi doğmuşdur anam...

T a t y a n a

Bilirəm... kişilər səbirsiz olar...
Ürəyin yanırsa, öp, nə eybi var?..

(*Öpür.*)

P ə r d ə

DOQQUZUNCU ŞƏKİL

Şahbazın evi. Evdə heç bir dəyişiklik olmamışdır. Tatyana qoca Şahbazın rəsmini çəkib qurtarmaq üzrədir. Böyük bir ziyafət süfrəsi düzəldilmişdir. Qoca Səhər süfrəylə məşğuldur. O çox şaddır, tərpənişi cavan gəlinləri andırır.

Səhər

Bunu da yetirdim artıq boy-başa,
Kamalı dəryadır, boyu tamaşa.
Lap atası Şahbaz, lap bir almadır,
Yerişi, duruşu ondan qalmadır.
Ancaq... bənzəməsin heç ona baxtı,
Düşmən də ölməsin qoy cavan vaxtı.
Vaxtsız saralanda, solanda çiçək
Bu qanunsuz işə ağrıyır ürək
Eh... keçən dövranlar... eh, keçən günlər.
Bu gün olmasa da sizdən bir əsər,
Yenə biz qocalar duyuruq sizi,
Duyuruq o qanlı faciənizi.
Bir xəyal olsa da artıq o günlər,
Sinəmdən getməmiş dağlar, düyünlər.

Tatyana

Xala! Bir zəhmət çək!

(*Səhər əksə baxır.*)

Tatyana

Varmı bənzəri?

Səhər

Qızım, çox qaraydı onun gözləri.
Bir də, alnındakı vaxtsız cizgilər
Böyük bir kamaldan verirdi xəbər...
Hə, hə, nə zaman ki fikrə dalardı.
Rəngi kəhrəba tək sarı çalardı...

Lakin baxışında hər zaman, hər an
Bir ümid gülürdü yaranışından.
Heç unutmamışam o vaxtdan bəri,
Sən də nəzərdə tut bu sifətləri.

(*Səhər sol otağa keçir.*)

T a t y a n a

Bir sonsuz ümmandır bundakı şüur,
Onun hər sözündən dastan oxunur...
Qəlbində nə həsəd, nə də ki, bir kin.
Böyüklük eşqində, diləyindədir.
30 il qabaqkı bir faciənin
Odları indi də ürəyindədir.

(*O, əksi çəkir; bir az sonra*)

Bir zaman qanımı cəllad içsə də,
Ömrün bahar vaxtı dul qalsam da mən
Başımdan bəlalar gəlib keçsə də,
Ayrılmayacağam öz ürəyimdən.
Qoy mənim Şahbaza bu olsun andım,
Eşqin qüdrətinə bu gün inandım!

O, yenə əksi davam etdirir, Şahbaz sağ otaqdan dəftərçəni yaza-yaza çıxır, Tatyananı görərək.

Ş a h b a z

Tatyana Larina?

T a t y a n a

...Valentinovna.
Bir azdan sonra da Şahbazzadəyəm...

Gülüşürlər.

Ş a h b a z

Lakin... gözləriniz bənzəyir ona,
Puşkin qələminin qız yavrusuna.

T a t y a n a

Hələ kəşf etmədin təzə bir surət?

Ş a h b a z

Şairə məxsusdur belə bir adət.
Gündə bir çiçəyə, gündə bir gülə,
Nə bilim laləyə, sonra sünbülə,
Sonra da tikana... bir də ilana...
Eh... Loğman gərəkdir onları qana!
Bizsə alimlərik, kasıbıq dildən...

T a t y a n a

Görürəm, görürəm, yaman kasıbsan...
Sənin tək olsaydı alimlər tamam,
Yazıq şairlərə qalmazdı ilham.

Gülüşürlər.

T a t y a n a

Şahbaz, mane olma...
Az qalır, lap az...
Yaxın gəl, oxşayır, filosof Şahbaz?

Ş a h b a z

Təəssüf ki, onu heç görmədim mən,
Sağ olsun anamın söhbətlərindən
Az-çox düşünürəm o xoş surəti,
Elmə məftun olan bu təbiəti.

T a t y a n a

Atana doğrudan məhəbbətin var?

Ş a h b a z

Bəs necə?

T a t y a n a

Eləysə, əsəri qurtar.
Di get otağına.

Ş a h b a z

Yaxşı, gedirəm...

(*O gedir.*)

Cəlal ilə Valentin orta qapıdan gəlirlər.

C ə l a l

Gəl, gəl, lap yorulub əldən düşmüsən.

V a l e n t i n

Nə olub? Səndən ki çox gümraham mən!
O qədər böyükdür sizin bu şəhər...
Canım, bir aydır ki...

V a l e n t i n

Tatyana!

C ə l a l

Dəymə!

T a t y a n a

Ata can, bu saat, lap bu dəqiqə.

Qocalar əyləşir.

C ə l a l

Eh, Şahbaz... dünyadır, qalsaydı o da,
Bu toy axşamında cavanlaşardı,
Baxıb bu gəncliyə yenə yaşardı...

V a l e n t i n

Olur... çox şey olur qoca dünyada,
Yaxşı, yadındadır sənin o Eldar?..
Görəsən sağdırmı? Bir xəbərin var?

C ə l a l

Sağdır, arabir də görüşürük, hə!..
Yenə haman xasiyyət, haman qəhqəhə...
Hələ İslam özü!

V a l e n t i n

Aha... general!?

C ə l a l

Elə haman səs-küy, haman qalmaqal...

Gülüşürlər.

T a t y a n a

Mən hazır!

(*O, əksi divardan asır, qocalar əksə tamaşa edirlər.*)

C ə l a l

Afərin, qızım, afərin!
Elə bil özüdür... Belədir sənət.
Allah, yaratmışdır onu təbiət.

(*O, Tatyananın alnından öpür.*)

V a l e n t i n

Doğrudan... nə yaman oxşayır, Cəlal!
Qızım, ağlatmasın sizi istiqbal,
Ancaq şeytan qızım, bu hünərlə sən
Qoca atanı da göstərməlisən!

T a t y a n a

O mənim borcumdur!

V a l e n t i n

Çox sağ ol, qızım!
Bircə sən qalmısan, tale ulduzum!

(*O, Tatyananı öpür.*)

Eldar çiynində bir xalça, kəndli libasında birdən daxil olur.
O, nisbətən az qocalmışdır.

C ə l a l

Eldar!..

E l d a r

Bay!.. Valentin! Xoş gördük əşi!..

Onlar görüşürlər.

Vallah, qəribədir dünyanın işi.
Yaxşı, nə var, nə yox?

C ə l a l

Çox sağ ol, Eldar!

V a l e n t i n

Sən özün necəsən?

C ə l a l

Niyə... ruzigar!...

C ə l a l

Ay Eldar, bu nədir? Bu xalça nədir?

C ə l a l

Heç əşi... toydur da, bir hədiyyədir.
Nolar, çulu cırıq kəndliyəm mən də,
Xalça toxuyuram yeri gələndə.

Hamı gülüşür.

V a l e n t i n

Elə haman Eldar... haman zarafat...

E l d a r

Səhər bacı hanı?

T a t y a n a

Gələr bu saat!

(*Onu çağırmağa qaçır.*)

Şahbaz sağ otaqdan əlindən dəftər və qələm sevincək çıxaraq.

Ş a h b a z

Qalib gələcəkmi cahanda kamal?
Atamdan yadigar qalan bu sual
Artıq həll olundu, oxuyun, çalın!
Dünənin, bu günün və istiqbalın
Verdiyi sualın cavabıdır bu.
Mən sənə borcluyam ömrüm uzunu.

C ə l a l

O da alqış deyir sənə məzardan,
O vaxtdan görmüşdü o aqil insan;
Bu yarımçıq qalır, vaxtsız ölürəm,
Ya oğlum tamamlar, ya da öz nəvəm!

Ş a h b a z

Bay! Eldar əmi!

E l d a r

Cavanlıq qızanda görməz aləmi.
Xoş gördük! Toyun da mübarək olsun!..

C ə l a l

Birinci badəni bu iki gəncin
Sağlığına içək!

S ə s l ə r

Tatyana! Şahbaz!
Bəxtiyar yaşayın! Həm də ülfətlə,
İlahi, müqəddəs bir məhəbbətlə!

E l d a r

Yaşayın, yaradın, bizim balalar!

C ə l a l

Dostunuz eşq olsun, bir də etibar!

(*Şahbazla Tatyananın alnından öpərək*)

S ə h ə r

Şahbaz! Əziz balam! Bugünkü qədər
Heç oxşamamışdın yazıq atana.
Bala, qayıtmasın bir də o günlər,
Nə ata dərdə görsün, nə də ki, ana!

C ə l a l

Səhər! Səhər bacı! Gərək keçəsən,
Barı bir piyalə bu gün içəsən!

S ə h ə r

Yox... yox... içməsəm də, xoşbəxt kimiyəm,
Elə bil qəlbimdə toy qurur aləm.
Eldar, eşitmirik çoxdan səsini,
Bir Məryəm oğlunun şikəstəsini
De sən qulaq asaq!

E l d a r

Deyim, baş üstə!
Nolar, çulu cırıq kəndliyəm mən də,
Şikəstəm də olur yeri gələndə.

"Məryəm oğlu" çalınır. Eldar oxuyur.

E l d a r

Binələri çadır-çadır,
Çox gəzmişəm özüm, dağlar.
Qüdrətini sizdən aldı
Mənim sazım, sözüm, dağlar!

Qayaları baş-başadır,
Güneyləri tamaşadır

Gödək ömrü çox yaşadır
Canım dağlar, gözüm dağlar!

Bir qonağam bu dünyada,
Bir gün ömrüm gedər bada,
Cəlalı da salar yada
Düz ilqarlı bizim dağlar!

Cəlal

Dayan! Bu əlli il qabaqkı sözdür!
Baxıb bu kəndliyə sevindikcə mən,
Bir səs eşidirəm Vətən mülkündən.

(*O, musiqiyə uyğun bir ahənglə*)

Bir bağam ki, xəzan görməz camalım,
Süsənlərim, sünbüllərim var mənim.
Gözəlliklə bir yarandı kamalım,
Dastan deyən bülbüllərim var mənim.

Ovçu keçər yenə Muğan düzündən,
Oxlanmasın bir ceyranın gözündən.
Bülbül öpər qızılgülün üzündən,
Allı-güllü fəsillərim var mənim.
Havalanıb qartal kimi mərd uçan.
Şimşək olub zülmətlərdən yol açan,
Qoca Şərqə kamalından nur saçan
Ağır təbli nəsillərim var mənim.

Hamı əl çalır.

Şahbaz

Sağ ol, Cəlal baba! Şeirlə sənət
Əzəldən yarandı məclisə ziynət.

İslam general libasında, qucağında bir dəstə gül daxil olur.

İslam

Farağat!

Hamı qalxır, hərbi təzim verir.

İslam

Yox... hamı gərək əl çalsın!

Əl çalırlar, o qızlara zarafat gözü ilə baxaraq.

Neyləyim... qızların hamsı dul qalsın...

Hamı gülür, qızlar onları öz aralarına alırlar.

Cəlal

İslam, Valentindir...

(*Ona əl verir.*)

İslam

Yenə memarsan!

Valentin

Öz sənət eşqini dəyişməz insan.

İslam

Bilirəm... Nə səndən, nə də Cəlaldan
Komandir çıxmadı...

Bir qız

İslam baba, gəl,
Qılıncını soyun, dinc əyləş bir az!

İslam

Yox, qızım, yarağı əsgər soyunmaz.

Cəlal

Nə olub, yenə də müharibədir?

İslam

Oldu, ya olmadı... təfavüt nədir?
Yox, qardaş... nə qədər almanlar varsa,
Qılıncı belimdən aça bilmərəm.

Gülüş.

İslam

Bay, Eldar... Xoş gördük!

Eldar

Eh...aram yoxdur.
General olsan da qanın soyuqdur.
Şahbazı güdaza sən vermədinmi?

İslam

(*ciddi bir tövr ilə*)

Mən yox, müharibə! O qanlı dövran,
Lakin ömrüm boyu məni ağrıdan
Bir Şahbaz olmuşdur... Çarəmiz nəydi?
Ölüb-öldürən də müharibəydi.
Hünər də göstərdik, çox yanıldıq da,
Arabir tez yatıb, gec ayıldıq da.
İmtahan vaxtıydı... biz isə cavan,
Təzə dərs alırdıq imtahanlardan.

Eldar

Yaxşı... bəs o vaxtdan evlənmədin sən?

İslam

Bax, bax, qocalmışam bir bu səhvimdən.
Dedim ki, əsgərəm, öz vəzifəm var
Sonra arvad-uşaq başımı qatar –
Davadan ürəyim soyuyar... ancaq,
Bilmədim belə bir dövran olacaq...
İndi... qış gecəsi gəldikcə işdən,
Təklikdir... yoldaş da olmayır, bəzən,
Məni məngənə tək sıxır dörd divar.
Gəlib-getməyir də köhnə tanışlar...
Doğrusu, bir yaxın həmdəmim yoxdur.
Yayda da yastığım buz tək soyuqdur.

Qərəz... Darıxıram... Yaxşı deyildir
Baxtımdan dava da olmayır ki, bir
Başım qarışaydı yenə cəbhəyə,
Yenə qışqıraydım"Hücum var!" deyə...
Eh... məndə baxt hanı...

Gülüşürlər.

Q ı z l a r d a n b i r i

İslam baba, sən
Bizim birimizi sevə bilməzsən?

S ə s l ə r

Hə... məni...
Yox... məni...
Yox... məni alsın...

İ s l a m

(*Cəlala*)

Görürsən?.. Qızların hamsı dul qalsın!

(*Qızlara*)

Bala, dəyişməyib məndəki baxt da,
Sizin tək gözəllər elə o vaxt da
Bir məni yüz yerə çəkdilər bir-bir,
Gözümü açmağa qoydular ki, bir!..

Gülüş.

Keçib... siz sağ olun, siz sağ olun, siz,
Nə qadın, nə oğul, nə qız, nə qardaş,
Mənə qılınc qaldı dünyada sirdaş!

S ə h ə r

Tatyana! Can qızım... Hicran nəğməsi...
Qorxma həyat deyir hər səhifəsi...
Burdakı qüssə də, gizli bir qəm də,
Səadət axtarır bütün aləm də...

Can bala, görməyin, bu hicranı siz,
Görməsin sizin də nəsilləriniz...
Çal, qızım, eşidin, mənası nədir.

Tatyana pianoda çalır, hamı diqqətlə qulaq asır.

Cəlal

30 il qabaqkı bir faciədir,
Nə əzəli vardır, nə intəhası.

Valentin

Qoca Şərq, Qoca Şərq, qadın vəfası!..

Səhər

Balalar, eşidin hicran nəğməsi.
Deyəsən, ağlayır kamanım mənim,
Yox, yox... o, həyatdır, həyatın səsi,
Ondan üzülmədi gümanım mənim .
Lakin sinəmdəki bu sadiq ürək,
Döyünüb gəlmişdir qəmlər yeyərək,
Könül yarasını sağaltmaz fələk,
Yüz yerdən gəlsə də loğmanım mənim.

(*O, əksin qarşısına gedərək.*)

Ah, Şahbaz! Neyləyim, baxırsan mana,
Lənətmi deyirsən sən o dövrana...
Səninlə... səninlə döndü al qana
Ən gözəl, ən xoşbəxt zamanım mənim!

Cəlal

Eh, hicran nəğməsi, hicran cəfası!

Valentin

Qoca Şərq, qoca Şərq, qadın vəfası!

Şahbaz və Cəlal Səhərin dalınca gedirlər.

İslam

Bax belə, bax belə, sevin, a qızlar!
O vaxt küsənəcək sizə ulduzlar.

Cəlal və Şahbaz qəmgin qayıdırlar.

Cəlal

Söndü, günəş kimi söndü o vicdan!..

Valentin

Doğrudan... Nə böyük yaranır insan!
Onun nə ilki var, nə intəhası,
Qoca Şərq, qoca Şərq, qadın vəfası!

Şahbaz

(*mütəəssir, lakin yenə nikbin bir səslə üzünü Cəlala tutaraq*)

Atamın açdığı bu səhifələr,
Mənim də yazdığım bu kiçik əsər,
Məncə, bir-birindən ayrı deyildir.
Əməl də, qayə də, ürək də birdir.

Bunların köksündə çırpınan vicdan
Bir səadət deyir, bir də ki, insan.
Nə adla çağıraq bu ülviyyəti?!
Göylərə hökm edən bu şeriyyəti!
Nə adla çağıraq biz bu növrağı?

Cəlal

(*canlı və mənalı bir səslə*)

İnsan kamalının zəfər bayrağı!..

Pərdə

MÜNDƏRİCAT

DRAM ƏSƏRLƏRİ

Vaqif. 7
Fərhad və Şirin. 136
İnsan 266

Buraxılışa məsul:	*Əziz Güləliyev*
Texniki redaktor:	*Rövşən Ağayev*
Tərtibatçı-rəssam:	*Nərgiz Əliyeva*
Kompyuter səhifələyicisi:	*Ələkbər Kərimov*
Korrektor:	*Pərinaz Səmədova*

Yığılmağa verilmişdir 10.09.2004. Çapa imzalanmışdır 27.02.2005.
Formatı 60x90 $^{1}/_{16}$. Fiziki çap vərəqi 25. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 38.

Kitab "PROMAT" mətbəəsində çap olunmuşdur.